

Yngve Carlsson

Utviklingsprogram
for styrking av
oppvekstmiljø
2002-2004

De gode eksemplene

NOTAT
2005:104

Tittel: **Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet 2002-2004**
De gode eksempler

Forfatter: Yngve Carlsson

NIBR-notat 2005:104

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-525-5

Prosjektnummer: 0-2222
Prosjektnavn: Utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet

Oppdragsgiver: Barne- og familiedepartementet

Prosjektleder: Yngve Carlsson

Referat: Notatet inneholder en presentasjon av et tiltak eller en prosess fra hver av de åtte prosjektkommunene som kommunen selv mener har vært vellykket og som kan ha overføringsverdi til andre kommuner.

Sammendrag: Se innledningen

Dato: Januar 2005

Antall sider: 54

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Postboks 44 Blindern
0313 OSLO
Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 22 37 02
E-post: nibr@nibr.no

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2005

Forord

Barne- og familiedepartementet satte ved årsskiftet 1998/99 i gang et tre-årig utviklingsprogram for å styrke oppvekstmiljøet i ti kommuner. NIBR presenterte erfaringene fra dette arbeidet i NIBR-notat 2002:125. I 2002 satte departementet i gang en ny runde av programmet, denne gang med åtte kommuner.

Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet retter seg mot å bedre oppvekstmiljøet som helhet i kommunen, styrke barns- og unges medvirkning, samt mot forhold som kriminalitet, mobbing, rus og rasisme. Barne- og familiedepartementet har gitt kommunene stor frihet til selv å velge hvordan de vil utvikle programmet. Et resultat av dette er at kommunene har rettet sitt arbeid mot svært ulike forhold.

En erfaring fra den første fasen 1999-2001 var at det var vanskelig å evaluere et arbeid hvor kommunene gjør helt ulike ting i ulike kontekster. Derfor har Barne- og familiedepartementet denne gangen vektlagt å få løftet fram noen gode eksempler fra arbeidet i kommunene slik at disse kan gi inspirasjon til andre kommuner. Det har vært opp til den enkelte kommune å bestemme ett tiltak eller prosess som de ønsker å presentere utad. Forsker Yngve Carlsson har vært engasjert for å få tydeliggjort det enkelte eksempel og de utfordringer som kommunene har stått overfor. Ressursrammen for arbeidet har vært to-tre dagsverk pr. prosjekt.

Forfatteren vil takke alle kommunale politikere, ledere, fagpersoner og representanter fra frivillige organisasjoner, og noen steder også fra barn og unge, som har delt sine erfaringer og innsikt med ham. Forfatteren vil spesielt takke Eli Grut, Åsa Steinsvik, Jan Christian Marthinsen og Tove Andersen i barne- og ungdomsavdelingen i Barne-og familiedepartementet for et godt samarbeid i forbindelse med utviklingsprogrammet.

Oslo, januar 2005

Sidsel Sverdrup
Forskningssjef

Innhold

Forord	1
1 Innledning	4
1.1 Utviklingsprogrammet – en kort beskrivelse	4
1.2 Disposisjon av den videre rapport	5
2 Askim: TV- og filmproduksjon i samarbeid mellom ungdomsskole og kulturavdeling	8
2.1 Ungdomshus med UNG-TV	8
2.2 Samarbeidet mellom UNG-TV og Løken Ungdomsskole	9
2.3 Et opplæringstiltak hvor tidligere ulikheter mellom elevene ”nullstilles”	10
2.4 Refleksjoner og kommentarer	10
3 Fauske: Forebygging av vold og ungdomskriminalitet – samarbeid mellom kommune og politi	12
3.1 Fauske kommune – nye forebyggende tiltak	12
3.2 Lensmannskontoret – en vridning av ressursene i retning av mer forebyggende arbeid	13
3.3 Integrering og koordinering av kommunens og politiets arbeid	14
3.4 Resultater – et tryggere sted	16
3.5 Refleksjoner og kommentarer	16
4 Kautokeino: Stimulering av ungdommens eget initiativ	18
4.1 Innledning	18
4.2 Nye aktivitetstiltak i en ”tradisjonell setting”	19
4.3 Refleksjoner og kommentarer	20
5 Lillesand: Inkludering av utsatte barn i idretten	22
5.1 Innledning	22
5.2 Kompensatoriske ordninger for fattige barn	23
5.3 Hvordan unngå at barn og unge med atferdsproblemer ekskluderes fra idretten?	24
5.4 Refleksjoner og kommentarer	26
6 Nedre Eiker: Folkeopplysning til ansatte og foreldre - temakvelder i barnehagen	28
6.1 Temakvelder med god forhåndsinformasjon	28
6.1.1 Gode og ikke altfor dyre innledere	29
6.1.2 En lang kveld – med rom for spørsmål, diskusjon og nettverksbygging	29
6.1.3 Egen-evaluering	30
6.1.4 Et konsept som ikke er avhengig av eksterne midler	30
6.2 Refleksjoner og kommentarer	30
7 Skedsmo: Kommunens bruk av forskning og samarbeid med forskningsmiljøer	32
7.1 Innledning	32

7.2	Hvordan kan en kommune forholde seg til forskningsbaserte programmer på en fornuftig måte?.....	32
7.3	Bruk av forskning som tilstandsdokumentasjon	34
7.3.1	Mobbeprogram og mobbeundersøkelse	35
7.4	Forskningsbasert kartlegging av vold i ungdomsmiljøet som utgangspunkt for utviklingsarbeid.....	36
7.5	Refleksjoner og kommentarer	38
8	Time: Metodeutvikling for å avdekke forsinket språkutvikling.....	40
8.1	Tidlig registrering av språkutvikling (TRAS)	40
8.2	En aktiv kommune i utvikling av metoden	42
8.3	Refleksjoner og kommentarer	43
9	Verdal: Samarbeid mellom kommune, videregående skole og høgskole om aktiviteter for barn og unge	45
9.1	Innledning	45
9.2	Kulturverkstedet og ungdomskaféen på Vinne – en ”vinn-vinn situasjon” ..	46
9.2.1	Kulturverkstedet	46
9.2.2	Ungdomskaféen.....	47
9.3	Utvikling av en ny høgskoleutdanning: Kroppsøving og musikk som kulturaktivitet i et oppvekstmiljø.	48
9.4	Annet samarbeid mellom kommune og høgskolen	50
9.4.1	Studentpraksis i skole og barnehage	50
9.4.2	Faglig bistand til utvikling av uteområder og aktivitetsutprøving	50
9.5	Refleksjoner og kommentarer	51
	Kontaktpersoner i kommunene	53

1 Innledning

1.1 Utviklingsprogrammet – en kort beskrivelse

Barne- og familiedepartementet startet ved årsskiftet 1998-1999 opp et tre-årig Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet. Målet med programmet var:

Å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Å bedre barn og ungdom sine muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Samtidig skal innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme i ungdomsmiljøene styrkes. (Rundskriv Barne- og familiedepartementet februar 1999.s.1).

Programmet retter seg med andre ord både mot å bedre det generelle oppvekstmiljøet, samtidig som kommunene skal stimuleres til å gjøre en ekstra innsats mot det som er ”trist og leitt”. I sum kan en si at programmet rommer det meste av den virksomhet som det offentlige og sivile samfunn bedriver overfor barn og unge. De deltagende kommunene mottar årlige stimuleringsmidler som skal nyttes til innsats og arbeid for å bedre oppvekstmiljøet for barn og ungdom. Fra Barne- og familiedepartementets side understrekes betydningen av at arbeidet planlegges og gjennomføres i samråd med ungdom, foreldre og frivillige organisasjoner – og at det legges opp til et godt samarbeid mellom ulike etater og tjenester.

Den enkelte kommune har stått relativt fritt til hva den skal anvende stimuleringsmidlene til. Den viktigste begrensningen har vært at midlene ikke skal brukes direkte til lønnsmidler til kommunale stillinger. Kommunene har kunnet velge hvilke områder eller problemstillinger de har villet anvende midlene på, og de har stått fritt til å konsentrere dem mot en eller få problemstillinger eller spre dem på flere. Programmet skiller seg derfor klart fra de fleste statlige forsøks- og utviklingsprogrammer som har en tydeligere tematisk avgrensning. I noen av kommunene har denne type utviklingsmidler vært referert til som ”gladpenger”. I det ligger det en mulighet til å gjøre noe som man i en stresset og økonomisk stram kommunal hverdag ikke har hatt mulighet til å prioritere. I andre kommuner har de vært anvendt til å forsterke innsatsen mot problemer som kommunen definerer som spesielt viktige eller vanskelige.

I utviklingsprogrammets første fase fra 1999-2001 deltok ti kommuner¹ - alt fra små distriktskommuner til noen av landets største byer. En gjennomgang av erfaringer fra arbeidet i de ti kommunene viste at de naturlig nok prioriterte å ”bruke programmet” ulikt. Kontekstene var ulike og utfordringene forskjellige. Å sammenstille erfaringer og

¹ Dette var kommunene Tana, Tromsø, Tjeldsund, Stord, Sandnes, Kristiansand, Drammen, Lørenskog, Eidskog og Bøler bydel (Oslo).

resultater fra et slikt arbeid hvor kommunene gjør ulike ting i ulike kontekster viste seg å være svært vanskelig.

I utviklingsprogrammets andre fase fra 2002 til 2004 ble det valgt ut åtte nye kommuner. Disse var ikke innbyrdes så ulike som i den foregående perioden. Seks av de åtte kommunene ble valgt ut fordi de lå i randsonen i en større urban region. De hadde mange av de samme utfordringer som storbyene, men uten at de fikk verken den samme økonomiske støtte, nettverk eller faglig støtte som formidles gjennom Barne- og familiedepartementets tilskuddsordning "Ungdomstiltak i større bysamfunn". To distriktskommuner ble valgt ut fordi de hadde særegne utfordringer hvor midler fra utviklingsprogrammet kunne spille en rolle. De kommunene som ble valgt ut var: Kautokeino, Fauske, Verdal, Time, Lillesand, Nedre Eiker, Skedsmo og Askim. I tillegg til det årlige økonomiske tilskuddet, deltok kommunene på fire samlinger hvor faglige spørsmål ble satt på dagsordenen, hvor de kunne utveksle erfaringer og etablere kontakter. De fikk besøk av undertegnede for å tydeliggjøre hva de skulle anvende programmet til ved oppstart våren 2002. Og de fikk et nytt besøk høsten 2004 for å drøfte hvordan de kunne videreføre arbeidet etter programmets avslutning.

Gjennom kommunenes gjensidige presentasjoner på fellessamlingene ble det tydelig at også disse kommunene prioriterte å "bruke programmet" svært ulikt – så ulikt at det ville ha liten hensikt å forsøke å gjennomføre en tverrgående evaluering. Samtidig viste disse presentasjonene at de enkelte kommuner i programmet gjorde erfaringer som det var viktig å ta vare på og få formidlet til et videre publikum. I stedet for en tverrgående evaluering besluttet Barne- og familiedepartementet å utarbeide en eksempelsamling fra arbeidet. Hver kommune fikk i oppdrag å velge ut et tiltak eller prosess som de var spesielt fornøyd med og som kunne ha overføringsverdi til andre kommuner.

Utviklingsprogrammet ble avsluttet ute i kommunene gjennom et halvdagsseminar hvor de viktigste erfaringer fra arbeidet ble oppsummert, og hvor det ble diskutert hvordan kommunen kunne føre dette arbeidet videre i en situasjon uten statlige utviklingsmidler. I etterkant av avslutningsseminaret ble det satt av et par-tre timer for å gjennomgå det eksemplet som kommunen gjerne vil presentere utad for andre kommuner. Det er ikke noen grundig evaluering av det enkelte tiltak som presenteres i dette NIBR-notatet. En kan si at det tiltak eller prosess som løftes fram allerede er vurdert i kommunen som noe de er spesielt fornøyd med, og som de mener har overføringsverdi til andre kommuner. Forskerrollen har i dette tilfellet vært mer lik journalistens hvor det på kort tid samles inn nødvendig informasjon slik at tiltaket kan beskrives. En viktig hensikt er å tydeliggjøre gode erfaringer slik at de kan anvendes andre steder også.

1.2 Disposisjon av den videre rapport

Det enkelte kommuneeksempel presenteres i det påfølgende. At eksempler fra noen kommuner presenteres bredere enn andre, skyldes ikke ulikheter i hvor interessante eller gode de er. Delvis skyldes dette tiltakets bredde. Det er enklere å beskrive et konkret kulturtiltak enn for eksempel brede samarbeidsprosesser mellom en kommune og forskningsinstitusjoner. Ulikheter i presentasjon skyldes delvis også at en enkelt forsker ikke kan være like godt inne i alle de problemstillinger som et tiltak eller prosess aktualiserer.

I de påfølgende kapitler presenteres et eksempel fra hver kommune. Kapitelene er organisert alfabetisk etter kommunens navn.

Kap. 2: Askim: TV- og filmproduksjon i samarbeid mellom ungdomsskole og kulturavdeling

I denne småbyen i Østfold har kommunens kulturavdeling og den største ungdomsskolen utviklet et samarbeid om film/TV-produksjon i skolen. Kulturavdelingen har både filmkompetanse og utstyr som skolen kan anvende i norskundervisningen og i kunst og håndverksfaget. Derved har deler av fagene fått et annet innhold, og det har gitt elever som sliter med de ordinære fagene en ny arena for å lykkes.

Kap. 3. Fauske: Forebygging av vold og ungdomskriminalitet – samarbeid mellom kommune og politi

Fauske lå midt på 1990-tallet nesten helt på topp i landet over antall anmeldte voldsepisoder pr. 1000 innbyggere. Fra 1999 og fram til i dag har både kommunen og lensmannskontoret iverksatt flere virkemidler for å gjøre noe med denne situasjonen. Samtidig har kommune og politi utviklet flere samarbeidsarenaer hvor det utveksles informasjon og hvor konkrete tiltak koordineres. Ungdomsvolden i kommunen er sterkt redusert de siste årene.

Kap. 4. Kautokeino. Stimulering av ungdommens eget initiativ

Samiske ungdommer lever opp i omgivelser og i en kultur som på noen dimensjoner skiller seg fra det andre norske ungdommer opplever. På andre områder skiller de seg lite og har de samme interesser og behov som andre ungdommer. De ”tenner” også på nye aktiviteter som ungdommer andre steder prøver ut. I Kautokeino har ungdommen fått støtte til å utvikle et skateboardanlegg og etablere en paintball-bane. Noe av det mest interessante er hvordan ungdommen selv har tatt et ansvar for å organisere og drive slike nye aktiviteter.

Kap. 5. Lillesand. Inkludering av utsatte barn i idretten

Lillesand har som de aller fleste andre kommuner idrettslag med stor aktivitet. Ikke alle unger drar nytte av de aktiviteter og miljø som idrettslaget kan tilby. Noen ekskluderes fordi de ikke har råd til å delta, andre fordi de har en atferd som gjør at de skyves ut. Lillesand kommune og Lillesand idrettslag har utviklet et nært samarbeid hvor de i samarbeid forsøker å motvirke at utsatte barn skyves ut av viktige aktiviteter og sosiale sammenhenger.

Kap.6. Nedre Eiker. Kunnskapsformidling til fagpersoner og foreldre – temakvelder i barnehagen

Formidling av kunnskap er et viktig virkemiddel for å forebygge sykdom, atferdsproblemer og mistilpasning senere i livet. Ved Grinde barnehage i Nedre Eiker arrangeres regelmessige kveldsseminarer hvor viktige problemstillinger settes på dagsordenen med innledninger fra fagfolk med spisskompetanse. Vinklingen på seminarerne er slik at ingen trenger å føle seg brydd eller møte med dårlig samvittighet. Både fagfolk og foreldre er målgrupper for kunnskapsformidlingen, og de har møtt opp i stort antall.

Kap. 7. Skedsmo: Kommunens bruk av forskning og samarbeid med forskningsmiljøer

Skedsmo er en stor kommune som samarbeider tett med flere forsknings- og fagmiljøer. Kommunen har anvendt forskningsmetoder for å kartlegge tilstanden på oppvekstfeltet for å velge innsatsområder i forkant av et utviklingsarbeid. Kommunen har anvendt samme undersøkelser for å evaluere om arbeidet har gitt resultater. På en av ungdomsskolene har en slik forskningsmessig dokumentasjon støttet opp under et utviklingsarbeid som har gitt oppsiktsvekkende resultater. I kraft av å være en stor kommune med mange

utfordringer og med et stort og spesialisert fagmiljø, må kommunen forholde seg til en rekke nye metoder og programmer. Kapitlet viser hvordan man forsøker å håndtere programangfoldet på en god måte.

Kap. 8 Time. Metodeutvikling for å avdekke forsinket språkutvikling

Time kommune forholder seg også til en rekke forebyggingsprogram. Kommunen har valgt å gå tungt inn i noen få program, og gjennomføre disse grundig. Det gjelder både Olweus-programmet og ART (Aggression Replacement Training). I tillegg har kommunen spilt en sentral rolle i utvikling av et nytt program, TRAS, for å registrere barns språkutvikling på et tidlig tidspunkt. Dette gir i sin tur grunnlag for å sette inn tiltak som kan motvirke senere lese- og skrivevansker og dårlig sosial fungering. Anvendelse av TRAS gir også barnehagen en sterkere og viktigere pedagogisk funksjon. Kapitlet legger hovedvekten på å fremstille Time kommunes arbeid med TRAS-programmet.

Kap. 9. Verdal. Samarbeid mellom kommune, videregående skole og høgskole om aktiviteter for barn og unge

Verdal er en kommune med store utfordringer på oppvekstfeltet. For kommunen har det vært viktig å trekke veksler på ressurser i både den videregående skolen og i det nærliggende høgskolemiljøet. Både elever fra den videregående skolen og høgskolen har vært trukket aktivt inn i drift av barne- og ungdomstiltak som ellers trolig ville ha blitt lagt ned. Samtidig har elever og studenter kunnet gi ungdomstiltakene en kvalitativ dimensjon som ansatt personale ikke alltid evner. I tillegg har elever og studenter fått prøve seg ut i praksissituasjoner som har vært svært realistiske. Utover dette har kommunen trukket store veksler på den tunge akademiske kompetansen som finnes blant høgskolens fagfolk.

2 Askim: TV- og filmproduksjon i samarbeid mellom ungdomsskole og kulturavdeling

Askim er en kommune med 14.000 innbyggere hvor de fleste bor i Askim by. Kommunen ligger ca. 55 km. fra Oslo. Selv om kommunen ikke er så stor, har den allikevel mange av de utfordringer som forbindes med klart større byer. Kommunen har mange pendlere, og den har en stor innflytting av folk fra Oslo-området. Askim er blant de fem-seks norske kommuner med størst andel flyktninger og innvandrere – med de utfordringer som det gir.

Kommunen har brukt utviklingsprogrammet til å satse mye på foreldremobilisering og på kulturtiltak for barn og unge. Det tiltaket vi skal beskrive fra Askim er et samarbeid mellom Løken ungdomsskole og Askim Ung-TV. Alle elevene i 10 klasse på Løken ungdomsskole får undervisning i å lage film. Filmproduksjonen er integrert i to fag – i norskundervisning og kunst og håndverk.

2.1 Ungdomshus med UNG-TV

Askim kommune har i løpet av de siste årene pusset opp og utviklet et meget stort og innholdsrikt ungdomshus i en nedlagt skole noen få hundre meter fra sentrum. Dette er et ungdomshus som en primært forbinder med langt større byer enn Askim. Her er det rom for en rekke aktiviteter og kulturuttrykk. Huset har et stort antall brukere, og fordi aktivitetene er så mange, er det en god blanding av ulike typer ungdom på huset.

Et av tiltakene på huset er Askim UNG-TV – som er utviklet på ungdomshuset gjennom de siste fem årene. UNG-TV har gode lokaler og omfattende utstyr for produksjon av film og TV. Drivkraften i tiltaket er en sjøllært filmentusiast som kommunen nå lønner i en halv stilling. Til sammen 60-70 ungdommer i Askim har deltatt i TV-produksjonen i løpet av de siste fem årene, og for tiden bruker 15-20 ungdommer mye av fritida si i TV-lokalene på ungdomshuset.

UNG-TV har to hovedaktiviteter. Det ene er at ungdommene lager egenprodusert film – alt fra kortfilmer til presentasjoner fra begivenheter på skolen, ungdommens kultur-mønstring m.m. som deretter sendes på lokal-TV-nettet. Det andre er at TV-stasjonen sender direkte fra alle bystyremøtene. For noen kan dette høres kjedelig ut, men det er noe som ungdommene faktisk synes er morsomt. Noe av utfordringen er å fange opp artige situasjoner i salen – som når en politiker piller seg i nesa, himler med øynene eller sovner på stolen. Ungdommene gjør intervjuer på direkten, og de står for alt det tekniske. Bystyremøtene har gode seertall, noe som gjør dette enda mer inspirerende for ungdommen.

Den lønnede filmentusiasten som best kan kalles ”bakmann” er dyktig til å stille realistiske krav til ungdommen og å få dem til å ta ansvar. Han er tydelig og direkte i sin kommunikasjon – og blir lett forstått av ungdommen. I TV-produksjonen er det plass for ungdom med ulike talenter og kompetanse. Noen trives best med de tekniske oppgavene, andre gjør seg best bak kamera, mens noen både liker og eger seg som intervjuere.

2.2 Samarbeidet mellom UNG-TV og Løken Ungdomsskole

Løken ungdomsskole er en av Østfolds største ungdomsskoler med 420 elever fordelt på fem paralleller, med et snitt på 28 elever pr. klasse. Skolen har tidligere forsøkt å undervise i TV og videoproduksjon, noe som er formulert som et krav i L-97. Men den har manglet lærere som har hatt kompetanse på feltet. De filmene som ble laget hadde da også en så dårlig kvalitet at de kun var til ”innvortes bruk”. Men etter at skolen trakk UNG-TV’s ”bakmann” inn i skolen som timelærer, og hvor elevene i tillegg også får bruke UNG-TV’s utstyr, har dette endret seg i betydelig grad. Nå produserer elevene kortfilmer av så god kvalitet at de kan delta i Ungdommens kulturmønstring og filmene kan sendes på lokal-TV.

De første forsøkene på å trekke veksler på UNG-TV’s kompetanse og tekniske ressurser skjedde i den alternative skolen som ligger under Løken ungdomsskole. Dette er en skole for elever med spesielle behov og som det følger ekstraressurser med. Her var det mulig å finne et ressursmessig rom for å trekke inn lederen av UNG-TV som timelærer. Det viste seg at disse elevene vokste veldig på denne aktiviteten – de deltok blant annet bak kamera på bystyremøtene, og i arbeidet med lyd og lys.

De gode erfaringene ble formidlet til rektor som var veldig positiv, og som ønsket å prøve dette i de ordinære klassene. Men her var ikke den ressursmessige fleksibiliteten like god. I en tid hvor skolene har måttet stramme til økonomisk, har det ikke vært mulig å si opp lærere for å trekke inn ikke-pedagogisk ekspertise, og skolen har ikke hatt frihetsrom til å ansette eller engasjere nye fagfolk. Det var de 45.000 kronene som prosjektet fikk fra de statlige utviklingsmidlene som ga mulighet til å lønne en ”ikke-pedagogisk ekspert” som timelærer uten en lengre planlegging først. De statlige ”gladpengene” i kombinasjon med ungdomshusets tekniske ressurser og den ene fagpersonens kompetanse, gjorde det mulig å prøve ut film og TV-produksjon også i den ordinære ungdomsskolen.

Det siste året har hver 10 klasse hatt 24 timer med film- og TV-produksjon. Timene har vært en del av norskundervisningen og kunst- og håndverksundervisningen. Å skrive eller tegne manus, tenke og utvikle symbolbruk, velge musikk, lage animasjoner, snekre og male kulisser, lære seg det tekniske ved filming, lyssetting, klipping og redigering, er direkte relevant i de to nevnte fagene. Elevene er delt i grupper på 3-5 elever som skal lage hver sin fem minutters kortfilm. Dette er et særdeles levende prosjektarbeid som krever samarbeid mellom elevene. I tillegg krever det også mye ”usynlig organisering” – som for eksempel å ta kontakt med butikker, bedrifter og andre virksomheter (som for eksempel Østfold-badet) for å få tillatelse til å filme. Det er satt en begrensning på innholdet i filmene – de skal ikke inneholde støtende scener, og heller ikke ”jack-asseri” som kan påføre elevene skader. Og de skal fortrinnsvis ikke være på mer enn fem minutter – slik at de holder rammen for Ungdommens kulturmønstring. Fem minutter høres kanskje ikke så mye ut, men for å lage en slik film går det minst med fem timer bare til redigeringsjobben for at filmen skal bli god. For hvert minutt film kreves det ofte en times redigering.

Hver gruppe får to skoletimer i direkte redigeringshjelp fra ”bakmannen” slik at de skal kunne beherske de mest fundamentale redigeringsgrepene. I tillegg underviser ”bakmannen” i plenum i klassene, og noen ganger har han samlinger med to klasser av gangen. Han er så tydelig i sin kommunikasjon han gjerne kan undervise 50-60 elever samtidig.

Et resultat av dette arbeid i 10 klasse på Løken skole (2003-2004) var 15 filmer til Ungdommens kulturmønstring i Askim. Tidligere kom det som regel kun et par filmer inn pr. år. Det betyr at til sammen rundt 50-60 ungdommer deltok i UKM i Askim med sitt filmprodukt. Tre av disse filmene gikk til fylkesfinalen. Gjennom deltakelse i UKM har disse ungdommene beveget seg inn på en arena hvor de også blir presentert for andre ungdommer og deres kulturuttrykk. På sist års juleball for 10 klassingene var det et eget rom hvor det ble vist elev-filmer hele kvelden. Flere av filmene har utvilsomt en høy underholdningsfaktor. Både gjennom UKM, juleballet og visninger på UNG-TV’s lokalsendinger har ungdommen fått et viktig publikum. De har blitt sett og fått applaus.

2.3 Et opplæringstiltak hvor tidligere ulikheter mellom elevene ”nullstilles”

Et viktig kjennetegn ved filmproduksjon er at den er veldig spesialisert. Det kreves mange ulike typer kompetanse og ferdigheter for å lage en god kortfilm. Her trengs det skuespillere som tør å by på seg selv, animatører (hvis det er tegnefilm), språksikre manusforfattere, noen som har omtanke for bruk av symboler, noen som kan lage kulisser, noen som har et blikk for å bruke kamera, noen med god kjennskap til musikk som kan passe til filmen, noen som behersker EDB-verktøy m.m. Og det kreves både konsentrasjon og samarbeidsevner for å gjennomføre et gruppeprosjekt. De fleste elever vil ha en eller annen ferdighet eller interesse som de kan bruke i et slikt prosjekt.

For Løken ungdomsskole har en viktig erfaring nettopp vært at i filmproduksjonen blomstrer elever som ellers har hatt vansker med å lykkes i skolen.

Vi har merket at elevenes motivasjon har gått veldig opp. Dette er en ny tematikk, og det er på forhånd uklart hvilke elever som vil framstå som de mest kreative og dyktige på gjennomføring av prosessen. I ”normalt prosjektarbeid” vet vi ofte på forhånd hvem som vil lykkes. I filmproduksjonen *kan* ungdommer som ikke lykkes på skolen *ha* en like god mulighet som de som vanligvis lykkes. Vi har sett ”svake” elever blomstre på helt uventet sett. Dessuten går det ikke an å jukse gjennom å skrive av fra internett. Elevene kan nok hente inspirasjon på nettet, men alt arbeidet må de gjøre sjøl. (Inspektør Løken ungdomsskole)

2.4 Refleksjoner og kommentarer

Informantene i Askim understreker at UNG-TV’s ”bakmann” og ildsjel har svært god kompetanse på filmproduksjon og spesielle kvaliteter når det gjelder formidling. Han har spilt en nøkkelrolle i dette opplegget. Det er ikke sikkert at alle kommuner vil ha en slik person tilgjengelig. Men mange kommuner vil det. I Utviklingsprogrammets første runde (1999-2001) satset flere av kommunene på filmproduksjon på ungdomshuset. De hadde også topp utstyr samt svært kompetente fagfolk som sto for opplæring. Men de gjorde ikke en kobling til skolen slik en har gjort i Askim. I og med at en rekke byer nå huser

enten lokale NRK-enheter, lokale TV-stasjoner, produksjonsmiljøer for reklamefilm, høyskolestudier hvor film inngår som fag eller virkemiddel, bør det være flere steder hvor en kan gjøre noe lignende. I tillegg finnes det sikkert mindre kommuner med enkelt-personer som har både kompetanse, engasjement og formidlingsferdigheter som en kan nytte, slik som i Askim. Selv om dette arbeidet i Askim nok har vært personavhengig, betyr det ikke at en ikke kan finne denne type personer også andre steder.

Undervisningen i Askim ble dratt i gang på statlige utviklingsmidler. Men en slik virksomhet bør kunne gjennomføres i den økonomiske normalsituasjon i skolene. Siden skolene i følge L-97 skal undervise i film, og siden de fleste skoler neppe vil ha eget pedagogisk personale med relevant kompetanse, bør skolene kunne trekke inn "ikke-pedagogisk" personale med spisskompetanse på dette. Med litt tid til planlegging bør det ikke være uoverkommelig å omgjøre noen lærertimer til timer for en filminstruktør. Som vist fra Askim blir undervisningen bedre, og produktene så gode at de kan vises både på Lokal-TV og UKM. Derved får elevene vist seg fram. De får applaus, ære og anerkjennelse på en helt annen måte enn hvis de kun lager middelmådige produkter til "innvortes bruk".

Det kanskje viktigste med filmprosjektet i Askim har vært at det gir en bredere elevmasse en ny arena å lykkes på. De har fått vist for et stort publikum at de er flinke i noe. Dette kan utvilsomt slå positivt tilbake på deres selvtillit og på deres motivasjon til å satse videre. Og film og TV er i dag ikke bare en hobbyaktivitet, men en betydelig industri med behov for ulike kompetanser. Noen vil kunne utvikle en slik interesse videre til et yrke, mens andre vil utvikle en kompetanse som de kan bruke på hobbybasis. I tillegg har en på en morsom måte fått smuglet inn mye viktig stoff i norsk-faget.

En interessant ikke-intendert konsekvens av filmprosjektet på Løken ungdomsskole er at skolens pedagogiske personale tydeligere ser at de trenger tilførsel av "ikke pedagogisk" ekspertkompetanse utenfra skolen for å gjøre undervisningen bedre.

Lærerne her er overlykkelige. Nå ønsker de gjerne at en henter inn fagpersonale til skolen som ikke har pedagogisk kompetanse. De har blitt mer åpne for å samarbeide med andre fagpersoner fordi det både beriker skolen og elevene. (Inspektør Løken skole).

3 Fauske: Forebygging av vold og ungdomskriminalitet – samarbeid mellom kommune og politi

Utover på 1990-tallet opplevde tettstedet Fauske gjentatte voldsepisoder. På fredager og lørdager samlet det seg et stort antall ungdommer i sentrum. Dette var delvis Fauske kommunes egen ungdom, men det kom også ungdommer fra nabokommunene Sørfold og Saltdal. Ofte endte møtet mellom ungdommer i sentrum i voldsepisoder. Fauske fikk ord på seg for å være et sted hvor det "skjedde noe" på fredags- og lørdagskvelden, noe som trakk enda flere ungdommer til sentrum. Lokale og tilreisende bråkmakere fikk derfor et stort publikum, noe som ikke la demper på aggresjonen utover på kvelden.

Både Fauske kommune og lensmannskontoret forsøkte å gjøre noe med situasjonen, men innsatsen var noe halvhjertet. Og det var heller ikke mye samarbeid mellom kommune og politi. Forholdet var ikke direkte konfliktskyt, men de opererte ukoordinert på hver sine felt. Innsatsen var hvertfall ikke tilstrekkelig til å stanse voldsutviklingen. Den lokale volden ble gjenspeilet i den nasjonale kriminalitetsstatistikk hvor Fauske i en periode på 1990-tallet lå på tredje plass av landets kommuner over anmeldte voldsepisoder pr. 1000 innbyggere. De nesten ukentlige voldsepisoder i Fauske sentrum fikk stor oppmerksomhet i den regionale nyhetsdekning, og Fauske fikk et regionalt stempel som "voldsversting" og "rølpested". Utover de konsekvenser volden fikk for voldssofrene, og for folks opplevelse av utrygghet i sentrum, var det en bekymring i både det lokale næringsliv og i kommunens ledelse over de konsekvenser et slikt stigma kunne få. Det var en engstelse for at dette ville redusere kommunens evne til å trekke nye næringsetablerere til stedet, samt en frykt for at ressurspersoner flyttet ut av kommunen til et roligere og mindre stigmatisert sted.

Både de direkte og indirekte følgene av volden førte til at forebyggende barne- og ungdomsarbeid kom mye høyere opp på den lokale dagsorden. Det begynte med et privat initiativ, "Stopp Volden" hvor lokalavisa og de lokale natteravnene spilte en viktig rolle. Fra 1999 og fram til i dag har både Fauske kommune og det lokale lensmannskontor i betydelig grad intensivert det forebyggende arbeidet rettet mot barn og ungdom, og de har utviklet et mye tettere samarbeid enn tilfellet var på 1990-tallet. Det er dette samarbeidet som er fokus for denne presentasjonen fra Fauske. Men før vi ser på det, er det viktig å trekke fram noen av de endringer som hhv. kommune og lensmannskontor har gjort hver på sine felter.

3.1 Fauske kommune – nye forebyggende tiltak

Fauske kommune har i løpet av de siste fem-seks årene satt barn og unge høyt oppe på den politiske dagsorden. Kommunen har påbegynt en betydelig innvendig rehabilitering

av det gamle samfunnshuset til et levende ungdomshus. Det er etablert et ungdomsråd som har stor innflytelse på driften av huset, og som også har engasjert seg sterkt i lokale ungdomssaker. Det er satset mye på å bruke fysisk aktivitet som forebyggende virkemiddel. Blant annet har en gjennom det fylkeskommunalt støttede prosjektet "snowboard som helgerus" klart å etablere en spennende ungdomsaktivitet i den lokale alpinbakken. Gratis heiskort på fredags- og lørdagskvelder, og godt med utstyr til utlån, har ført til at mange ungdommer har valgt alpinbakken framfor å søke til sentrum. Og når de har kommet hjem ved midnatt, har de vært for slitne til å "gå på byen". Kommunen lensmannskontoret har samtidig mobilisert lokalbefolkningen til å gå natteravn gjennom å synliggjøre problematikken i lokalmedia. Fauske har nå en natteravn-pool på hele 250 personer som er villige til å gå natteravn en eller flere ganger pr. år.. Det er derfor alltid godt med voksne ute i småbyen på kveldene i helgene. Færre ungdommer og flere edru voksne har bidratt til å roe ned situasjonen i sentrum.

Fauske er også tilholdssted for den videregående skolen i regionen og har ca. 200 ungdommer boende på hybel. Fylkeskommunen har en egen miljøarbeidertjeneste med tre ansatte som samarbeider tett med kommunen. Fra høsten 2005 er planen at de skal inngå som personale på ungdomshuset, og derigjennom bli et viktig tilskudd til kommunens eget personale.

Av større tiltak bør spesielt Fauske familiesenter nevnes. Her arbeides det tverrfaglig med barn fra hhv. 1-6 år og fra 7-20 år. Blant de som arbeider med den eldste gruppa og som er samlokalisert på Familiesenteret, finner man fagfolk fra barnevernet, skolehelse-tjenesten, utekontakten, PPT, en sosialarbeider som har skolene som arbeidsfelt og en representant fra barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP). Fra kommunenes side er det en betydelig tilfredshet med det løpende samarbeidet en har med BUP. BUP kommer tidligere inn i sakene i Fauske enn det som er vanlig i "kommune-Norge", noe som fører til at barn og unge i risikosonen tidligere kan få de rette diagnoser og adekvat hjelp.

3.2 Lensmannskontoret – en vridning av ressursene i retning av mer forebyggende arbeid

Lensmannskontoret i Fauske, som også har et mer koordinerende ansvar for de to mindre lensmannskontorene i hhv. Sørfold og Saltdal, har i løpet av de siste årene satset sterkere på forebyggende virksomhet. Kontoret har en egen forebyggende tjenestemann. Den kanskje tydeligste forebyggende satsingen fra det lokale politiet har vært aktiv bruk av konfliktrådet. Lensmannen og en påtalejurist ved Salten politikammer² samarbeider tett for å få saker med mindreårige gjerningsmenn fram for konfliktrådet. En viktig erfaring fra denne satsingen er at det å møte et offer ansikt til ansikt for å "gjøre opp for seg", har en forebyggende effekt på mange ungdommer. Det er trolig spesielt viktig for ungdommer under den kriminelle lavalder på 15 år og som derfor er for unge til å få andre reaksjoner. I forhold til folketallet er Fauske det lensmannskontor eller politistasjon i Norge som bruker konfliktrådet mest.

Utover dette har det lokale politiet de senere år prioritert å utføre et mer problemorientert politiarbeid. I stedet for hele tiden å arbeide reaktivt etter at kriminelle handlinger har funnet sted, har det lokale politiet analysert hva som kjennetegner voldsepisodene som

² Politimesteren og hans stab holder til i Bodø

skjer i lensmannsdistriktet. På denne måten har politiet plukket ut sine ”hot-spots” og ”hot-periodes” og har lagt patruljeringsrutinene opp etter det.

3.3 Integrering og koordinering av kommunens og politiets arbeid

I tillegg til at både Fauske kommune og lensmannskontoret på hver sitt felt har intensivert sitt forebyggende arbeid gjennom nye ”grep” og tiltak, har samarbeidet mellom kommune og politi blitt mye bedre de siste årene. Begge parter understreker dette. Dette arter seg selvsagt ikke slik at kommunale etater går inn og gjør politioppgaver, eller at lensmannen går inn og utfører oppgaver som tilligger kommunens personale. Begge parter har fortsatt sine klare myndighetsområder og ”domener”, men det skjer en utstrakt kommunikasjon dem i mellom.

Mange kommuner har organisert samarbeidet mellom kommune og politi gjennom et SLT-forum. Fauske deltar også i SLT-arbeidet. Men Fauske har ikke et eget SLT-forum hvor en tar opp kriminalitetsspørsmål generelt og ungdomskriminalitet spesielt. Dette fordi det allerede finnes andre samarbeidsformer og forum hvor slike problemstillinger tas opp. Det finnes riktignok ei ledergruppe for SLT med lensmann, ordfører og rådmann fra Fauske og de to samarbeidskommunene Saltdal og Sørfold, men dette er et forum som ikke har så mange oppgaver unntatt hvis det øvrige samarbeidet skulle ”skjære seg”.

De viktigste samarbeidsformene er følgende:

Formannskapet

Politiet informerer formannskapet årlig om ”rikets tilstand” når det gjelder kriminalitet. Politikerne får derved informasjon om hva som skjer i de skjulte rom i kommunen, og på de tidspunkt hvor kommuneorganisasjonen ikke arbeider. Derved får politikerne viktig informasjon om viktige sider ved kriminalitetsutviklingen, noe som i sin tur gir dem muligheter til å endre eller justere kommunens forebyggende arbeid.

Familiesenteret

Familiesenteret i Fauske kommune har mange av de funksjoner som SLT's arbeidsutvalg har i andre kommuner³. Politiet deltar på regelmessige møter i familiesenteret hvor en tar opp både enkeltpersoner og familier, samt generelle utfordringer. Samtidig får politiet formidlet informasjon til de andre fagfolkene på familiesenteret om hva som rører seg i lukkede rom som de kommuneansatte aldri får sett inn i.

Fortsatt finnes det noen barrierer i hva slags informasjon som barnevern og sosialkontor vil ta opp med politiet og andre kommunale instanser under hensyntagen til taushetsplikten. Gjennom bruk av aktivt samtykke fra foreldrenes side, kan likevel det meste drøftes. Dessuten skjer all drøfting av enkeltpersoner ut fra det formål å hjelpe, ikke for å straffe.

I nær fremtid ønsker politiet å fokusere mer på den skjulte familievolden. Her sitter politiet inne på en god del informasjon som kan meddeles fagpersoner i kommunen. Men de kommunale fagfolk som arbeider i tilknytning til familiesenteret, får også inn kunnskap om vold i hjemmet som kan formidles videre til politiet. Å sette fokus på denne

³ Familiesentret er pr. 1/12-04 ikke et fast kommunalt tiltak. Prosjektet vil bli undergitt en politisk behandling primo 2005 hvor det skal vurderes å gjøre det om til en fast virksomhet. Det vil trolig være et politisk flertall for dette.

type vold vil også sette taushetsplikten enda tydeligere på dagsordenen – i og med at det her gjelder voksne og myndige personer og hvor potensielle gjerningsaktører neppe vil godta at deres familiesituasjon drøftes over bordet i et tverretatlig forum. Her står både Fauske og andre kommuner overfor et viktig arbeid for å finne en god balanse mellom personvern hensyn og det å kunne gripe inn overfor denne type vold.

Kontaktutvalget for utlendinger

Dette utvalget ble opprettet for noen få år siden etter at et 70-talls flyktninger opphisset møtte opp på flyktningkontoret for å klage over sin situasjon i Fauske. Situasjonen var spent, og politiet måtte tilkalles for å roe gemyttene. Samtidig viste denne episoden at en oppdemmet misnøye var et symptom på noe annet; at flyktningene ikke var inkludert i samfunnet. De brukte ikke de valgte ombud for sin klage – kort og godt fordi lokale politikere ikke ble oppfattet som *deres* ombud. De brukte den kanalen de hadde, og det var til flyktningkontoret. For å få til en bedre dialog med flyktningene ble det etablert et Kontaktutvalg for utlendinger hvor både kommunens politiske og administrative ledelse deltar sammen med lensmannen og representanter fra flyktningene. Utvalget har årlig møter med de største flyktninggruppene i kommunen (kurdere, somaliere og bosniere) for å få deres synspunkter og erfaringer med å bo i kommunen. Dette gjelder både bosatte og flyktninger i mottak. For lensmannen har denne kontakten vært viktig for å informere flyktningene om hvordan det lokale politiet fungerer, samt hvilke forventninger og krav etaten har til de nyankomne. Politiet har blant annet informert om hvilke følger det fikk for noen år siden da flyktninger gjentatte ganger ble tatt for butikkyverier i Fauske. Det førte til en betydelig mistenksomhet fra de lokale forretningenes side, noe som også rammet alle de lovlidige flyktningene. I følge politiet har den løpende dialogen med flyktningene ført til at svært få nå deltar i noen form for kriminalitet.

Vi får ikke lenger noen rapporter om at flyktningene på Fauske utgjør noe kriminalitetsproblem. De er ikke overrepresentert i noen form for kriminalitet her hos oss. Gjennom dialogen med dem har vi fått fastslått at de ikke er utsatt for rasistisk eller fremmedfiendtlig trakassering. Det kan ha vært enkelte som har vist finger'n, men det mest alvorlige har vært at de føler seg på utsiden av samfunnet. Det er den norske kjøligheten, hvor de ikke slipper inn i våre fellesskap, de reagerer på. (lensmann)

Løpende uformell kontakt

I følge informanter på både lensmannskontor og i den kommunale ledelsen er den løpende uformelle kontakten den viktigste koordineringsmekanismen dem i mellom. Mens politiet og kommunale ledere knapt snakket sammen for ti-år siden, foregår det nå hele tiden en løpende uformell kommunikasjon. Er det behov for kontakt, tas det kontakt. Og det finnes pr. i dag ikke noen problemer mellom kommune og politi i relasjonene på "topplan" mellom lensmann og ordfører og rådmann.

Jeg kan ikke se noen vanskeligheter eller hindringer i denne relasjonen. Vi har så mye kontakt med hverandre at vi snakker med hverandre og ikke om hverandre. Hvis vi trenger hjelp fra politiet, for eksempel på sosialkontoret, kommer de umiddelbart (ordfører).

Vi har fått en god og positiv kontakt. Det kan også gå på telefon og gjerne pr. tekstmeldinger. Står vi overfor en utfordring, gjør vi bare en henvendelse til kommunen. Vi er avhengig av de kommunale tjenester – som for eksempel at både kommunens legetjenester og psykiatri fungerer godt. Forholdet her er langt mindre byråkratisk enn andre steder. Det kan være litt topptungt mellom meg og ordfører eller rådmann. Men vi har nå

aktivt forsøkt å trekke med oss tjenestemannsnivået begge steder.
(lensmann)

3.4 Resultater – et tryggere sted

Det synes å være liten tvil om at kommune og lensmannskontor i Fauske er inne i en god prosess hvor mange aktører på begge sider har utløst både kreativitet og innsats.

Det viktigste resultatet av arbeidet er at den anmeldte volden i kommunen i løpet av 6-7 år er redusert med 60 prosent - i følge politiets statistikk over anmeldelser. Selv om det er en del usikkerhet ved en slik statistikk, er nedgangen så stor at den ikke kun kan skyldes feilkilder. Fra fagfolk som arbeider med ungdomsspørsmål fortelles det at situasjonen i Fauske sentrum nå er mye roligere enn for noen år siden. Den subjektive opplevelsen av trygghet har økt. Og stedet er ikke lenger utsatt for det samme stigma som tidligere. Beretningene om fyll og masseslagsmål i sentrum av Fauske opptrer sjelden i media

Det har vært viktig for oss å skape et bedre image utad. Vi opplever nå at Fauskeværingen har fått et mer positivt syn på seg selv. Spørsmålet er om vi klarer å få formidlet dette utad. (kultursjef)

Vi kan ikke skape inntrykk av at Fauske er et trygt sted uten at den er det. Fauske *har* blitt et trygt sted å bo og ferdes. Unntaket er utenfor hotellet kl. 02-04 natt til lørdager og søndager. Men sånn er det alle plasser. (lensmann).

3.5 Refleksjoner og kommentarer

Et spørsmål som har blitt stilt i Fauske er om dette klart forbedrede forholdet mellom kommuneorganisasjon og politiet er resultat av faktorer på ”personnivå eller systemnivå”? Svaret på et slikt spørsmål er trolig at dette er et resultat av prosesser på systemnivå – men det er selvsagt ikke uavhengig samarbeidsviljen på begge sider. Hvis en hadde gjort en nærmere studie av forholdet mellom kommuneorganisasjon og politi andre steder i landet, ville en trolig ha funnet flere eksempler som ligner Fauske⁴. Det har skjedd noen endringer som har integrert politiet og kommunen mye sterkere i hverandres arbeid.

En viktig forklaring på dette er at kommunen i løpet av de siste par ti-år har ekspandert sine oppgaver og utvidet hva de definerer som sosiale problemer. Kommune og politi arbeider mot de samme problemer, som for eksempel rus, vold i hjemmet, gatevold, rasisme, incest og andre seksuelle overgrep m.m.. Samtidig ser og opplever kommunale enheter og politiet problemene fra ulike vinklinger og de har ulike virkemidler å sette inn. Slike ulikheter er mer komplementær enn konkurrerende. Mens politifolk og sosialarbeidere for 20-30 år siden trolig hadde til dels svært ulik forståelse av årsaken til sosiale problemer, og til hva en burde gjøre med dem, har det skjedd en gradvis tilnærming. Et velutdannet politikorps har trolig like stor forståelse for de sosiale problemer som

⁴ Det finnes neppe norsk forskning hvor relasjonen mellom kommune og politi er inngående studert. Lignende positive samarbeidsspiraler som her beskrives fra Fauske, presenteres også i en ny rapport fra Kristiansand (Kilde: *Yngve Carlsson og Thomas Haaland: Voldelige ungdomsgrupper – intervensjon på kommunenivå. Erfaringsrapport fra Kristiansand 2001-2004. NIBR-rapport 2004:20.* Evalueringen av utviklingsprogrammets Fase I (1999-2001) presenterer et lignende positivt bilde fra flere kommuner (Kilde: *Yngve Carlsson: Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet – Rapport fra en følgeforsker. NIBR-notat 2002:125*)

forårsaker kriminalitet som sosialarbeidere, pedagoger eller kulturarbeidere i kommunen. Og politiet har blitt mer opptatt av å arbeide pro-aktivt og forebyggende, og ikke bare reaktivt etter at kriminalitet har skjedd. Blant kommunale fagfolk har det vært en betydelig dreining til å se verdien av "grensesetting" og kontroll med at grensene overholdes. Det siste gjenspeiles blant annet i de nasjonale mobbeprogrammer og andre forebyggingsprogram av typen MST og PMT. Det er ikke lenger slik kommunens forebyggingsprofesjoner betrakter politiet som "klassepurk", eller at politiet betrakter kommunale sosial- og kulturarbeidere som "lilla skjert" med en stor naivitet overfor kriminalitetsutviklingen. De ideologiske forskjeller som var mye tydeligere for en generasjon tidligere, er trolig så godt som visket ut.

Når en først har etablert en dialog mellom kommunale fagfolk/politikere på den ene siden og politiet på den andre, får en nettopp anskueliggjort at de arbeider ut i fra omtrent samme forståelse. Politiet får vist de kommunale aktørene at de ikke primært er ute etter å "ta folk", men at de ønsker å forebygge kriminalitet. Samtidig får de kommunale aktører vist at de ikke godtar hvilken atferd som helst, og at de har bruk for politiets bistand på mange felter. Det skapes noen gode samarbeidssirkler. Dette betyr selvsagt ikke at det aldri er uenighet eller interessekonflikter, men de vil som regel være av en slik karakter at de kan tas opp og drøftes.

Nettopp fordi kommunale instanser og politiet har en likartet forståelse av problemenes årsaker og karakter, men samtidig rår over komplementære virkemidler, foreligger det en god grobunn for et nært samarbeid. Men et slikt samarbeid kommer allikevel ikke av seg selv. En må være bevisst på etablere arenaer hvor en kan avklare hvordan en bør møte de utfordringer en står overfor. Det er dette Fauske har vært gode på. De har etablert flere arenaer hvor polititjenestemenn møter kommunale fagfolk, leder og politikere, hvor problemstillinger kan drøftes, informasjon utveksles og ansvar for konkret handling avklares. På denne måten drar en nytte av de gode "systemforutsetningene" som finnes, og stimulerer samarbeidet enda noen hakk videre.

4 Kautokeino: Stimulering av ungdommens eget initiativ

4.1 Innledning

Kautokeino er en kommune innenfor det samiske kjerneområdet. Ca. 90 prosent av kommunens befolkning har samisk som sitt morsmål. Kommunen er Norges største i flatinnhold, men har kun 3000 innbyggere. Om lag 2/3 av befolkningen bor i kommunesenteret Kautokeino.

En av årsakene til at Kautokeino ble med i Utviklingsprogrammet for oppvekstmiljøet var at kommunen i en tid hadde slitt med en god del ungdomsproblemer. Noen av disse problemene har sammenheng med de store endringer som har skjedd i det samiske samfunnet i løpet av en 30-40 år. Reindriftsnæringen er sterkt redusert. Det er langt færre tradisjonelle mannsarbeidsplasser. Mange unge gutter dropper raskt ut av videregående skole og blir gående arbeidsledig. Mye av den sosiale kontrollen som lå i de gamle storfamiliene er borte. Et resultat av slike prosesser er blant annet lite kontroll over barn og ungdom. Det rapporteres om at mange unger i bygda, ofte helt nede i 12-13 årsalderen, drikker seg beruset i helgene.

Kommunens evne til å komme disse utfordringene i møte har blitt redusert de siste årene. Blant annet er ungdomshuset nedlagt, servicekontoret for ungdom er også lagt ned, og det er ingen ansatte i fritidsklubben. Kulturskolens aktivitet er redusert og musikk- og medieverkstedet er lagt ned. De ressurser som kommunen har fått fra Utviklingsprogrammet har derfor kommet inn som en erstatning for noe annet som er tatt bort. Men siden Barne- og familiedepartementet ikke har gitt adgang til å anvende utviklingsmidlene på kommunale stillinger, har kommunen ikke kunnet anvende midlene til direkte å erstatte det som har vært tatt bort. Ressursene har derfor i stor grad vært anvendt på en rekke ”kultur- og aktivitetstiltak”. De har representert frie midler som lokale initiativtakere har kunnet søke på til mindre anlegg og utstyr. Kautokeino har valgt en ”la alle blomster blomstre-strategi”, og har støttet 29 ulike tiltak, hvorav 8 har vært i kommunal regi.

Mange av tiltakene som er gjennomført er aktivitets- og kulturtiltak som neppe skiller seg fra slike som gjennomføres andre steder. Begrunnelsen for tiltakene er enten at de har en verdi i seg selv, eller at de har et mer direkte forebyggende siktemål. I Kautokeino har flere av tiltakene et viktig aspekt til. De forsøker å støtte opp under en kultur og et språk som er under press. Mange av kulturtiltakene går ut på å støtte opp under produksjon av samisk kultur – med dagens teknologi. Dette gjelder for eksempel støtte til en ungdomsgruppe som laget film om den samiske Idol-konkurransen. Konkurransen hadde i tillegg til en sangdel også en joikedel. De tre ungdommene som laget denne filmen fikk mye trening i det å lage en tilnærmet profesjonell produksjon.

Kautokeino nærradio har fått midler til å lage barneradio på samisk (NRK lager visstnok ikke barneradio, kun barne-TV). En slik barneradio kan senere utvides til f.eks. til å lage lydbøker for samiske barn med lesevaner. For øvrig er det mange ungdommer som henvender seg til den lokale nærradioen med ønske om å lage ungdomsradio. Både radio og film-produksjon representerer viktige treningsarenaer for ungdom. For noen vil dette kunne være et første skritt i retning av en mer profesjonell satsing. Det trengs relativt flere personer i Sameland innenfor media og kulturproduksjon enn i det øvrige norske samfunnet. En trenger mye arbeidsinnsats for å opprettholde en sårbar kultur i et høyt teknologisk samfunn. Det er allikevel ikke tradisjonelle kulturtiltak som vi setter søkelyset på her. Det er to likartede tiltak som gjelder å stimulere ungdommens eget initiativ til å utvikle fysiske aktiviteter.

4.2 Nye aktivitetstiltak i en ”tradisjonell setting”

Fiellu – skateboard

Ungdom i Kautokeino har selvsagt det meste til felles med ungdom andre steder i Norge. Når de blir 14-15 år er det mange som føler at de ikke når opp innen tradisjonelle idretter som fotball eller håndball. De slutter. De får mye fritid, samtidig som de også savner kameratskap og utfordrende fysiske aktiviteter. Utover snøscooterkjøring er det lite som gir et ”kick”. Selv sier ungdommer i bygda at ”det eneste som er spennende er å finne en fest og drikke i helga”.

For å gjøre noe med en kjedelig situasjon tok en gruppe gutter i 2002 kontakt med kommunen. De ønsket å drive med skating om sommeren og snowboard om vinteren. De søkte derfor om midler til å lage en skatepark. 30.000 kroner ble raskt bevilget fra ”Utviklingsmidlene”. Pengene har gått med til å kjøpe inn materiell. Arbeidet med å lage rampene har de selv gjort, med noe hjelp fra velvillige voksne, og noe fra byggefaglinja på videregående skole. Tegninger hentet de fra internett. Det gikk for eksempel med en hel uke til å lage halv pyramide med ledge – for flere innebar det opp til 12 timer arbeid pr. dag gjennom hele den uka.

Skateparken ble åpnet sommeren 2003 og ligger rett ved siden av idrettshallen. Ofte er det 10-12 som skater samtidig, og minst like mange og ser på. Ungdom i bygda vet at det nesten alltid er andre ungdommer i skateparken. Ungdom trekker ungdom, og det er derfor oppstått et ungdomsmiljø rundt aktiviteten. Dette er viktig i et spredtbygd område med få ungdommer.

Skaterne har organisert seg i Fiellu – som er det samiske navnet på brett (jf. det norske ordet fjøl). Klubben driver både med skating og snowboard. Den har ca. 20 medlemmer, og alle de fem i styret er under 20 år. Klubben deltar i konkurranser andre steder i fylket. Om vinteren drar ungdommene til nærmeste alpinbakke for å kjøre snowboard. Den ligger ca. 20 mil unna – i Finland.

Ungdommene i Kautokeino er mer opptatt av skateboard som aktivitet enn av den hip-hopkulturen som aktiviteten har vært forbundet med andre steder. Ungdommene har vært opptatt av mestrings, av adrenalinkicket, og av å kunne måle seg med andre ungdommer. Gutta i Fiellu er opptatt av å integrere denne nye aktiviteten inn i deres egen setting. De har allerede oversatt mange amerikanske og norske skateuttrykk til samisk og samlet dem i ei ordliste.

Kautokeino paintballklubb – ”en aktivitet som er som skapt for samer”

Paintball er heller ikke en aktivitet som en vanligvis forbinder med Sameland. Aktiviteten var i en periode urettmessig forbundet med visse ekstreme ungdomsgrupper, men er nå i ferd med å bli en populær aktivitet, som også drives som organisert konkurranseidrett i regulerte former. Det er også en type aktivitet som egner seg for ungdom, både gutter og jenter, som har falt ut av annen idrett.

Kautokeino Paintballklubb ble etablert av en gruppe ungdommer mellom 15 og 20 år i oktober 2002. Begrunnelsen var at dette er en spennende og morsom aktivitet som gir et veldig ”kick”. Det er ikke paintball som ”politi- og røveraktivitet” i skogen det dreier seg om, men som lagkonkurranse innenfor en bane på ca. 50 x 30 meter med mange hindringer og skjul. Det arrangeres kamper for både tre, fem og sjumannslag. Kampene foregår etter kanonball-prinsippet – det gjelder å skyte hverandre ut innen maksimum fem minutter. I løpet av en slik meget kort og intens kamp avfyres om lag 1500 skudd pr. lag. Tempoet er meget høyt, og deltakerne sier de opplever et veldig adrenalinkick. Deltakerne løper ikke planløst mellom hindrene. Strategien er lagt opp på forhånd. Før en fem minutters kamp, foregår det gjerne et par timers strategidiskusjon. Paintballkamper krever smidighet, hurtighet, reaksjonsevne, lederevner hos kapteinen på laget og evne til lagspill hos de andre. Fysisk styrke er ikke så viktig. Det betyr at gutter og jente gjerne kan delta på samme lag.

Kautokeino paintballklubb har fått 20.000 kroner fra Utviklingsprogrammet til innkjøp av utstyr, nett rundt banen og til hindringer. I tillegg kommer også midler fra Sametinget og Frifond. Klubben har nå en egen bane hvor det drives trening og hvor det også kan arrangeres konkurranser. De oppblåsbare hindringene som er kjøpt inn må monteres og demonteres for hver trening. Dette for at de ikke skal ødelegges av vandaler. En trening på tre timer innebærer derfor i tillegg et par timers monteringsarbeid.

Paintball er foreløpig ikke en idrett innenfor Norges idrettsforbund. Men dette er trolig et tidsspørsmål. Det arrangeres konkurranser og turneringer flere steder i og utenfor Norge. Kautokeino Paintballklubb deltok i 2003 i en turnering med 20 lag i Halden, hvor de møtte lag som hadde holdt på mye lenger og som hadde langt dyrere og bedre utstyr. Allikevel ble laget fra Kautokeino nr. 2. Ungdommene forklarer suksessen med at samene er små og kjappe, og langt vanskeligere å treffe enn andre nordmenn i ”norsk størrelse”. ”Aktiviteten er som skapt for samer”, uttrykkes det med et glimt i øyet.

Kautokeino Paintballklubb har nå 20 medlemmer og er ungdomsstyrt. De får noe bistand til økonomifunksjonen, eller gjør de alt sjøl. Våren 2005 skal klubben ha en ”prøve-helg” hvor nye ungdommer kan få låne utstyr og prøve sporten. Utstyret er såpass dyrt at få vil kjøpe inn slikt før de vet om dette er en sport som ”passer for meg”. Ved å gi anledning til en slik utprøving av idretten, håper de på at enda flere vil slutte seg til klubben. Siden samer har naturgitte forutsetninger for å bli god i idretten, skal en ikke se bort i fra at de vil kunne rekruttere langt flere.

4.3 Refleksjoner og kommentarer

Verken skate- eller paintballaktivitetene er satt i gang fordi de virker forebyggende. Initiativene er motivert ut i fra aktivitetenes egenverdi, ikke for at deltakerne ”skal forebygges”. Aktivitetene gir spenning og mestring. Rundt aktivitetene skapes det et sosialt fellesskap. Men samtidig er det rimelig å anta at denne type egeninitierte og egenorganiserte aktiviteter har flere positive bi-effekter. De representerer attraktive aktiviteter for ungdommer som er i den alderen da de faller ut av organisert idrett og

”melder overgang” til fysisk inaktivitet foran TV og dataskjerm. Et sentralt kjennetegn ved både skateboardklubben Fiellu og Kautokeino Paintballklubb er at de er initiert av ungdom, det er ungdom som styrer foreningene, og det er ungdom som har gjort mesteparten av det praktiske arbeidet på arenaer for aktivitetene. En viktig bi-effekt av dette er også at ungdommene lærer seg å bygge de opp en lokal organisasjon med en demokratisk grunnstruktur. De lærer å organisere, og de lærer å ta ansvar.

De beskrevne aktivitetene og organisasjonene representerer et alternativ til voksenstyrte idrettsaktiviteter hvor mye skjer på de voksnes premisser. Kanskje nettopp ungdommens eget-initiativ er noe av det som kan få ungdommene mer fysisk aktive. Men for å kunne bli det, er det viktig at kommunen har evne til å komme slike initiativ i møte med ressurser. Ofte er det ikke så mye som skal til, men det viktige er at støtten kommer fort. For organisasjoner utenfor Norges idrettsforbund er også Frifond en viktig kanal til ”raske og ubyråkratiske midler”. I dette tilfellet i Kautokeino var pengene statlige utviklingsmidler, men i fortsettelsen er det viktig at både Kautokeino kommune og andre kommuner har både evne og vilje til å sette av ”gladpenger” som kan komme initiativ raskt i møte. Den type initiativ som er utvist både fra skateboard- og paintballfrelste ungdommer, er neppe slike som kan holde varmt i årevis.

Satsingen i Kautokeino har som nevnt innledningsvis også en problematisk side. Store deler av det kommunale fritidstilbudet er enten lagt ned eller sterkt redusert. Dette er tiltak som trolig i stor grad kan nå de mer utsatte ungdommer – de som ikke har samme initiativ og oppdrift som ungdommene bak de to ovennevnte tiltakene. Det er viktig å stimulere ungdommens eget-initiativ, men det er like viktig å ha et godt tilbud til de som ikke er så initiativrige. Fritidsklubber er ikke et lovpålagt tiltak, og Kautokeino er slett ikke den eneste kommunen i Norge som har skåret ned på denne type tilbud de siste par årene.

5 Lillesand: Inkludering av utsatte barn i idretten

5.1 Innledning

”Nå må kommunen komme og ta ansvar for sine barn”. Omtrent slik var holdningen blant enkelte idrettsledere i Lillesand for noen år siden. De var slitne og frustrerte over at de fikk barn og unge inn i idrettslaget som verken betalte ordinær medlemsavgift eller stilte med dugnadsinnsats fra de foresatte. Barneidretten hadde flere barn med atferdsproblemer som ødela både for seg selv, for de andre ungene på laget, og for trenere/lagledere. Idrettslaget hadde derfor to grupper barn og unge. De som idretten gjerne vil ha, og de som stiller idrettslagets og dets frivillige apparat overfor store utfordringer.

Tidligere – dvs. før Lillesand startet opp sitt utviklingsarbeid våren 2002, varierte løsningen på slike problemer i Lillesand idrettslag fra lag til lag. I noen lag strakk ledere/trenere seg langt for å holde på barn som ikke oppfylte idrettens krav og forventninger om innsats og/eller oppførsel. I andre lag var man neppe like tolerant og inkluderende. Det finnes eksempler på at ledere truet med å slutte hvis de måtte fortsette å slite med barn som de verken hadde kapasitet eller kompetanse til å håndtere.

Idrettens påstand om at dette var ”kommunens barn” ble oppfattet som provoserende blant nøkkelpersoner i kommunen. Det er ikke noe som heter ”kommunens barn” var motargumentet. Barna er primært foreldrenes barn, og når de deltar i idretten er de faktisk ”idrettens barn”. Idretten har et selvstendig sosialt ansvar for de medlemmene de får. Kommunens folk var frustrerte over at idretten tilsynelatende bidro til å støte ut noen av de barna som mest trengte å være inkludert i et aktivt og sosialt fellesskap.

Da idrettslaget ble invitert til å spille en sentral rolle i Utviklingsprogrammet for oppvekstmiljøet i sørlandskommunen, fikk ledere i idrettslaget en mistanke om at de skulle ta på seg enda større oppgaver for å forebygge sosiale problemer. De mente at de allerede gjorde nok. Signalene fra ”kommunens folk” om at de burde gjøre mer overfor vanskeligstilte barn, ble oppfattet negativt.

Utgangspunktet var altså en interessekonflikt mellom to hensyn eller logikker. På den ene siden hadde man en ”frivillighetslogikk” hvor idrettens primære målsetting ikke er å løse sosiale problemer, men å skape aktivitet for klubbens medlemmer – og særlig de som oppfyller klubbens forventninger og krav. Enkelt sagt: Idrettslagets primære oppgave er å drive idrett. På den andre siden hadde man en ”kommunal sekundærforebyggingslogikk” om at alle bør gjøre en innsats for å forebygge problemer hos allerede vanskeligstilte barn.

Ved oppstarten av Utviklingsprogrammet i Lillesand trakk kommunen raskt inn de største frivillige organisasjonene i arbeidet. Lillesand idrettslag og menighetenes ungdomsarbeid fikk en plass i styringsgruppa sammen med fagfolk eller ledere fra de viktigste

kommunale enhetene. I tillegg deltok en formannskapspolitiker. Menighetene stilte med en ansatt ungdomsarbeider, idrettslaget med sin leder. Selv om det var en del interessekonflikter mellom idrettslag og kommune, var idrettslaget villig til å bruke tid på dette samarbeidet med kommunen. Arbeidet i frivillige organisasjoner med de ”vanskeligstilte barna” ble senere definert som en prioritert oppgave og vinteren 2004 formalisert i ei egen arbeidsgruppe kalt for ”brobyggergruppa”. I denne sitter SLT-koordinator, faglig leder av familiesenteret, barne- og ungdomspresten, 4-H, Røde kors og Lillesand idrettslag.

Det er samarbeidet mellom kommunen og idrettslaget vi skal beskrive, siden det er dette som er mest langt kommet. Dessuten er idrettslagets den frivillige organisasjon som favner desidert flest barn og unge i Lillesand, som i de aller fleste andre norske lokalsamfunn. Derfor er dette samarbeidet spesielt interessant.

5.2 Kompensatoriske ordninger for fattige barn

Gjennom det første året av prosjektet var det mye diskusjon i styringsgruppa hvordan en kunne ”nå” fattige barn. Dette er barn som enten ikke kommer inn i frivillige organisasjoner på grunn av foreldrenes økonomi, eller som slutter fordi de ikke hadde råd til de økonomiske ytelser som frivillig aktivitet tross alt forutsetter. Både fagfolk i kommunen og ledere i idrettslaget hadde erfart at noen unger sluttet i idretten fordi de ikke hadde råd til kontingenter, utstyr og nødvendige egenandeler i forbindelse med turer. Erfaringen var at flere fattige barn var så lojale overfor foreldrenes økonomiske vansker at de sluttet i stedet for å spørre om penger, og gi foreldre (som oftest en enslig mor) dårlig samvittighet.

For ikke å støte fattige barn ut av idrettslaget har derfor Lillesand idrettslag innført følgende policy innenfor barne – og ungdomsidretten (opp til 16 års-alder):

De som ikke betaler kontingent får tilsendt en faktura og en purring. Hvis purringen ikke betales, forfølges dette ikke lenger. Barnet regnes som medlem likevel.

Fram til nå har ikke lagenes trenere blitt informert om bortfall av medlemskontingent. Dette for å unngå at barna stemples, settes ut av laget eller at de møter kommentarer av typen: ” Nå må du slutte å bråke sånn og lage så mye vansker for oss, du som ikke engang betaler kontingent.” Nå drøfter klubben å endre denne meldingspraksisen. Det er et ønske om at trenere og lagledere skal vite hvem som sliter økonomisk for at de derved også har mer aktive antenner for å registrere om økonomiske vansker i heimen skaper andre problemer som dårlig utstyr eller manglende deltakelse på cup’er og turer.

Selv om Lillesand idrettslag driver idretter som ikke er spesielt utstyrskreven, krever selv tradisjonelt rimelige idrettsgrener økonomiske utlegg til utstyr og cup’er/turer som klart overstiger utgiftene til kontingenter. I en idrett som fotball skal ikke ungene bare ha vanlige fotballsko, men også ”hallsko” - og skoene vokser de raskt ut av. Egenandelen på en vanlig tur kan fort komme opp i 6-700 kroner og så kommer 2-300 kroner i lomme-penger i tillegg. De årlige kostnader til kontingenter, utstyr og turer kan derfor lett komme opp i 3000 kroner. Noen foreldre makter ikke dette økonomisk. Resultatet kan bli et de enten trekker ungen ut av idrettslaget, eller at ungen selv slutter ut i fra lojalitet til foreldrene.

Et resultat av de diskusjoner som har vært mellom idrettslag og kommune i styrings-gruppa for Utviklingsprogrammet, har vært at kommunen har stilt økonomiske midler til

rådighet for å avlaste idrettslaget der hvor manglende økonomisk deltakelse fra foresatte kan bidra til at barn ekskluderes fra å delta i idrettslaget generelt, eller i viktige fellesaktiviteter (jf. deltakelse på cup'er). En viktig konsekvens av fattigdom i dag er ikke at unger sulter eller fryser, men først og fremst at de ikke kan delta på de aktiviteter og arenaer som andre barn deltar på.

Kommunen bevilget for eksempel 5000 kroner for å dekke opp manglende egenandeler i forbindelse med at 120 barn i Lillesand Idrettslag deltok på en cup i Danmark. Egenandelen utgjorde 700 kroner pr. barn. Trener eller lagleder på hvert lag fikk beskjed å sjekke ut hvilke barn på laget som trolig ikke ville kunne delta på grunn av dårlig økonomi. De som ikke kunne delta, fikk beskjed fra trener om at de skulle slippe egenandel. Denne ble da refundert til idrettslaget fra de kommunale midlene.

Brobyggergruppa forvalter nå egne midler for å støtte bortfall av egenandeler. Lillesand idrettslag og etter hvert også de andre frivillige organisasjonene kan melde inn generelle behov for støtte. Men de kan også melde inn navn på enkeltpersoner som har behov for særskilt støtte. Det siste forutsetter samtykke fra foresatte til den det gjelder. Noe midler er også delegert til leder av familiesenteret som også møter barn, foreldrene og deres evt. økonomiske problemer. Det er anvendt stimuleringsmidler fra utviklingsprogrammet til dette. I følge ledere i kommunen skal den klare å erstatte de statlige med kommunale midler når stimuleringsmidlene opphører. I tillegg har sosialkontor muligheter til å gi særskilt støtte til foreldrene som ikke har råd til å sende ungene på aktiviteter. Barnevernet kan også bidra hvis manglende betaling skyldes manglende vilje til å prioritere barna. Barna skal ikke bli skadelidende for foreldrenes omsorgssvikt og "dumhet".

Den type ordning som er presentert ovenfor hvor kommunen trår til der hvor foreldrene mangler evne til å stille opp med økonomiske ressurser, er ikke bekjentgjort utad. I Lillesand kommune er det en viss frykt for at enkelte som ikke har vilje til å prioritere denne type aktiviteter økonomisk, da vil forsøke å utnytte en slik ordning og velte de økonomiske byrdene over på kommunen. På den annen side tilsier ikke erfaringene hittil at dette vil bli noe problem. Erfaring er at de fleste strekker seg langt for å betale selv. Det er en ordning som praktiseres i det stille som et siste økonomisk sikkerhetsnett for å unngå at barn i fattige familier ekskluderes fra aktiviteter og viktige sosiale fellesskap. Dette er ingen rettighetsbasert ytelse som gis gjennom enkeltvedtak, men en ordning som praktiseres fleksibelt, skjønnsmessig og uformelt.

5.3 Hvordan unngå at barn og unge med atferdsproblemer ekskluderes fra idretten?

En generell erfaring innen idretten er at mange barn som defineres som atferdsvanskelige på skolen, faktisk klarer å innordne seg idrettens regler for oppførsel. Idretten har ofte klare og enkle regler. Virkemidlene er enkle – som bruk av pip, kort beskjeder og bruk av tegn. Og sanksjonene kan komme raskt og konsekvent som for eksempel gule og røde kort. For mange unger med atferdsproblemer kan denne type regime fungere svært godt. Men det er som regel noen få unger som utviser uartig atferd, som opptrer provoserende og enkelte ganger voldelig mot andre unger og trenere. Noen er så krevende at det går utover alle de andre barna på laget eller gruppa. Innenfor norske idrettslag finnes det helt sikkert et stort register av åpne og mer skulte metoder som har vært anvendt for å få slike unger ut av idrettslaget slik at en har kunne gjenoppta "business as usual".

Lillesand idrettslag har selvsagt også gjort erfaringer med denne type barn og unge. Inntil for et par år siden var idrettslaget skeptiske til å ta inn unger med problematferd. Likeledes gjorde en lite for å holde på unger med atferdsproblemer som allerede deltok i idrettslaget. Argumentet var at det er begrenset hvor store og vanskelige oppgaver en skal stille foresatte som gjør en innsats på fritida overfor. Lillesand idrettslag har dessuten flere ungdommer i alderen 16-18 år som tar på seg treneroppgaver i barneidrett eller aldersbestemte lag. Noen av disse er ungdommer tilhører dem som selv ikke ønsker å drive det til noe "stort" som aktiv, men som gjerne vil fortsette å være en del av idrettsmiljøet. Å gi disse ansvaret for svært atferdsvanskelige unger, er urimelig i seg selv. Blir problemene og ubehaget for store, vil mange trekke tilbake innsatsen. Da vil aktivitetene kunne rakne.

Sett fra det kommunale forebyggingsapparat er det særdeles uheldig at unger med atferdsproblemer blir holdt utenfor eller ekskludert fra idretten. Begrunnelsen for dette er at både idrettsaktiviteten i seg selv, og den rammen som aktivitetene skjer innenfor, kan ha svært gode effekter på slike unger. Gjennom den dialogen som idrettslag og representanter for det kommunale forebyggingsapparatet har hatt, har idrettslaget vært villig til å se på sine praksiser når det gjelder denne type unger. Det uttrykkes nå fra idrettslaget at det er mer mottakelig for unger med spesielle behov. Men da må foresatte eller representanter fra barnevern eller andre kommunale instanser, informere idrettslaget om hvilke behov ungen har, og hva som bør gjøres. Idrettslaget har mulighet for å drøfte de tilmeldte utfordringer i brobyggergruppa på generell basis. Forutsatt tillatelse fra foreldrene har idrettslaget også mulighet til å drøfte faglige utfordringer knyttet til navngitte barn.

For at idrettslaget skal kunne ta seg av barn med tydelige atferdsproblemer, forventes det så langt det er mulig at foresatte eller eldre søsken til slike barn engasjerer seg i laget. Den foresatte skal ikke gå inn i en 1-1 relasjon til sitt eget barn, men arbeide med laget som helhet. Den trener/laglederressurs som da frigjøres kan rettes mer direkte inn mot det atferdsvanskelige barnet, fortrinnsvis på en noe neddempet måte slik at det ikke bidrar til en uødig stigmatisering. Mange unger med atferdsproblemer forårsaket av biologisk/medisinske årsaker (eks. ADHD), har ressurssterke foreldre som kan gjøre nytte for seg i en slik oppgave. Dessuten utløser medisinske diagnoser egne ressurser. Støttekontakt eller /fritidsassistenter kan også settes inn i en slik trenerrolle.

Ordningen med å trekke inn foresatte til unger med atferdsproblemer som trenere/lagledere, for å frigjøre andre ledere som kan arbeide med deres barn, fører forhåpentligvis til ting. Det ene er selvsagt at idrettslaget så langt det er mulig forsøker å holde på en unge som ellers ville ha blitt presset ut av fellesskapet. Det andre er at den foresatte gjennom sin trener eller lagledergjerning, gis muligheter til å innarbeide gode relasjoner til de andre barna. Derved gis de anledning til å opparbeide en status som kan smitte tilbake til "det utsatte barnet". Det er ikke belegg for å påstå at bildet faktisk er så rosenrødt, men en rimelig hypotese er at en slik ordning i mange slike tilfeller vil kunne fungere slik.

Den største utfordringen på dette område i Lillesand synes å være at atferdsproblemer som har sammenheng med omsorgssvikt eller foreldrenes sykdom (eks. psykiske lidelser), kun i svært begrenset grad utløser støttekontaktmidler. Barnevernet har svært begrensede midler til slik virksomhet. Unger som ikke har foreldre som kan forventes å gå inn i en slik trener/laglederrolle på grunn av egne problemer, får derved heller ikke støttekontaktmidler. Dette betyr at det fortsatt er en viktig kategori barn som kan falle ut av det gode arbeidet som er igangsatt i idrettslaget. Dette er en type "mismatch" Lillesand kommune bør se nærmere på.

5.4 Refleksjoner og kommentarer

Den ovenstående fremstilling er en presentasjon av hvordan aktører i både kommune og idrettslag har tenkt, og hvilke praksiser som er i ferd med å utvikle seg på bakgrunn av en dialog som begge parter sier har vært meget god. Om de praksiser som utvikles fungerer like godt som intensjonene, er neppe sannsynlig. Det som har vært viktig å få fram, er hvordan det har skjedd endringer i både holdninger og handlinger overfor utsatte barn og unge. Idrettslaget med støtte fra kommunen forsøker å være mer inkluderende og mindre ekskluderende overfor vanskeligstilte barn og unge.

Hvorfor er nå dette så viktig? Svaret på dette spørsmålet er enkelt. Det er fordi de aller fleste barn er inntatt av idrettslaget i oppveksten – ca. 80 prosent. Spesielt barneidretten fram til 12-årsalderen utgjør en viktig arena for felles opplevelser, og for å etablere og videreutvikle vennskap. Det er nettopp fordi så mange deltar, som gjør det så sårt å falle utenfor. Nå finnes det selvsagt unger som aldri deltar i idretten, men de deltar da som regel i andre organiserte aktiviteter i barndom og tidlige ungdomsår. De som faller ut av barne- og ungdomsidretten på grunn av dårlig økonomi eller manglende foreldreoppfølging, har neppe råd til deltakelse i så mange andre frivillige organisasjoner heller.

Å redusere terskelen for å komme inn, og høyne terskelen for å falle ut, bør gi bedre muligheter for barn som er spesielt utsatte på grunn av økonomiske problemer og atferdsproblemer. For enkelte barn er både de økonomiske og atferdsmessige problemene innvevd i annen problematikk – med omsorgssvikt som fellesnevner. Det er viktig at disse barna får ta del i de samme opplevelser som andre barn, og innarbeide relasjoner til andre barn. Samtidig er det viktig at unger i risikozonen får en anledning til sosialisering til ulike idrettsaktiviteter, slik barneidretten hvertfall er ment å gi. Dette bør gjøre det mulig for trenere og lagledere å oppdage unger som har naturlige talenter for annet enn fotball – slik at de etter barneidrettsalderen kan penses inn i idrettsgrener som de har naturlige forutsetninger for. Veldig mange kan bli god i noe. De kan derved oppnå status og respekt i ungdomsmiljøet. Idretten kan bidra til å bygge opp en positiv identitet. Idretten er et sted hvor man "blir sett". Unger som faller ut av idretten i alderen 6-10 år, av de årsaker som er nevnt her, vil trolig miste idretten som en arena hvor de kan markere seg positivt. I tillegg gir idretten også muligheter for relasjoner til stabile voksne – som kan fungere som viktige støtter på vei inn i ungdom og voksenliv. Dette er ikke minst viktig for de unger som vokser opp i hjem preget av manglende omsorg eller omsorgssvikt.

Deltakelse i frivillige organisasjoner innebærer også en introduksjon til en viktig del av det norske velferdssamfunnet – de frivillige og demokratisk oppbygde organisasjoner. Her eksponeres ungene for de krav og forventninger som stilles til utøverens rolle som medlem. Det er krav om regularitet i oppmøte og at man melder i fra hvis man ikke kan delta. Det stilles krav om ytelse for å kunne nyte de godene som idretten produserer. Å delta i et slikt fellesskap innebærer en viktig læring for alle.

Et åpenbart problem når idrettslaget går langt inn i en dialog med det kommunale forebyggingsapparatet om å ivareta målsettinger og målgrupper som ligger utenfor idrettens primære interessefelt, er at idrettslaget trekkes vekk fra dens primære målsetting som jo er å organisere idrettsaktiviteter. Idrettslaget er ikke et redskap for kommunen. Men dialogen mellom idrettslag og kommune er selvsagt ikke en enveisprosess hvor kommunen forsøker å velte oppgave over på idrettslaget. Det gir også idrettslaget enda en kanal for å redegjøre for de utfordringer det står overfor. Lillesand idrettslag mener selv at dialogen med kommunen har ført til at kommunen har blitt mer velvillig overfor idrettslagets behov og dens primære funksjoner. Dette har resultert i at kommunen har tatt

vekk leieprisen på haller og gymsaler. Dette har i sin tur gitt idrettslaget en besparelse på 110.000 kroner årlig.

Eksemplet fra Lillesand viser hva som kan komme ut av en langvarig dialog mellom idrettslag og det kommunale forebyggingsapparatet. Så langt synes det å ha vært en likeverdig dialog som begge parter har dratt nytte av.

Samarbeidet mellom kommune og idrettslag om å senke den økonomiske terskelen for utsatte barn og unge, er en del av et mye større og kompleks utfordring; hvordan samfunnet forholder seg til nye grupper fattige som ikke har råd til det som andre tar som en selvfølge. Her forsøkes svakheter i den offentlige politikken overfor fattige familier motvirket gjennom øremerkede midler kanalisert inn i idrettslaget, og til dels via idrettslaget til det enkelte barn. Det er prisverdig at Lillesand kommune i samarbeid med idrettslaget forsøker å målrette midler til de som ikke har råd til å delta på ordinær måte i idretten. Men dette *kan* også virke både stigmatiserende og ydmykende av de som kan dra nytte av en slik støtte. Det beste ville nok ha vært at slike ytelser ble formidlet gjennom andre kanaler enn via det sivile samfunn. I påvente av en bedre offentlig politikk overfor fattige familier med barn, vil det være behov for å finne praktiske løsninger for øremerket pengeoverføring som virker minst mulig stigmatiserende og ydmykende for mottakerne. Her ligger det en lite, men viktig FOU-arbeid.

6 Nedre Eiker: Folkeopplysning til ansatte og foreldre - temakvelder i barnehagen

Hovedutfordringene for Nedre Eiker kommunes arbeid innen rammen av *Utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet* ble våren 2002 definert som rusforebygging og ”grensesetting”. Ordet grensesetting ble raskt byttet ut med foreldreveiledning. Nedre Eiker har opprettet et tverrfaglig familiesenter som driver foreldreveiledning. Kommunen er også jakt etter metoder som gir informasjon uten ”pekefinger”, og som har en form som kan nå brede foreldregupper. Den viktigste metodeutviklingen i Nedre Eiker har kommet gjennom et lokalt engasjement ”nedenfra”.

Overskriften på Nedre Eikers bidrag til denne eksempelsamlingen kunne ha vært ”Akademiet på Grinde”, men det syntes initiativtakerne ikke noe om. Ordet Akademi er ikke alle fortrolig med, og for noen markerer det avstand. *Folkeopplysning* er et fellesbegrep for temakveldene som Grinde barnehage⁵ har arrangert for foreldre og ansatte. Hensikten med temakveldene har vært å sette viktige temaer som gjelder førskolebarn på dagsordenen. Et viktig mål har vært å tilfredsstille informasjonsbehovet og kompetansebehovet hos både ansatte og foreldre. Faglige innspill og diskusjoner var viktige elementer. Forløperen til seminarerne startet i 2001 og ble arrangert for ansatte og foreldre i Grinde barnehage. Konseptet har blitt videreutviklet til også å gjelde foreldre og ansatte i de andre barnehagene i nærområdet. Solbergelva/Solbergmoen er den delen av Nedre Eiker kommune (21.000 innb.) som ligger nærmest Drammen, og har ca. 6000 innbyggere. Solbergelva har en barneskole, en ungdomsskole og tre barnehager.

6.1 Temakvelder med god forhåndsinformasjon

Allerede for tre-fire år siden hadde leder og foreldreutvalget i Grinde barnehage drøftet informasjons- og kunnskapsbehov. Det kom da fram at både ansatte og foreldre hadde omtrent likartede kunnskapsbehov. Løsningen ble derfor å arrangere felles temakvelder for ansatte og foreldre. De første foredragene i 2001, 2002 og 2003 var vellykkede. Det kom riktignok ikke så mange mennesker, men formen med en dyktig innleder og med god tid til spørsmål og diskusjoner, fungerte godt. Våren 2004 ønsket barnehagen å arrangere tre temakvelder i løpet av seks uker, og de ønsket en mer aktiv markedsføring og mobilisering i forkant. De gode erfaringene fra de første foredragene i 2001-2003⁶, tilsa at dette var et tilbud som også burde gå til ansatte og foreldre i de to andre barnehagene i

⁵ En 4-avdelingsbarnehage med ca 80 plasser, ca 90 barn.

⁶ Foredragsholdere har blant annet vært med professor Gunnar Breivik ved Norges idrettshøgskole (i samarbeid Langeløkka barnehage i Krokstadelva) og Inga Friis Mogensen, selvstendig konsulent (Danmark)

”Elva”. Det var foreldreutvalget/samarbeidsutvalget (FAU/SU) og leder ved Grinde barnehage som organiserte temakveldene.

På en idédugnad kom det fram en rekke temaer og problemstillinger som FAU/SU ønsket å sette på dagsordenen. De ønsket en positiv vinkling og en nedtoning av problemorienterte temaer slik at tilbudet kunne favne en størst mulig målgruppe. Temaene for de tre foreldrekveldene våren 2004 ble formulert slik:

1. ”Trygge barn er glade barn” – med fokus på de viktigste oppgavene foreldrene har overfor barnet.
2. ”Hvorfor hopper barnet i sengen” – som gjaldt barn og lek.
3. ”Pappa for alltid” – med fokus på farsrollen og dens betydning for både gutter og jenters utvikling.

For å mobilisere nok deltakelse fra foreldrene laget man en flott brosjyre hvor møteserien og innledere ble presentert. Den var profesjonelt utformet, av god papirkvalitet med fargebilder. En av foreldrene med spisskompetanse på feltet sto for lay-out. De ansatte i Grinde barnehage fikk i oppdrag å ta opp møteserien med hver enkel foresatt i forbindelse med den daglige kontakten mellom ansatt og foreldre. En uforutsett informasjonskanal var at barna i barnehagen helt uplanlagt selv tok opp brosjyren med foreldrene. Et av bildene som ble brukt i brosjyren var av hoppende barn i en seng, hvor et par av barna i barnehagen var avbildet. Dette syntes ungene var så morsomt at de pratet om bildet, og de henledet foreldrenes oppmerksomhet mot brosjyren og møteserien. Barnehagen forsøkte også å få regionavisa Drammens Tidende til å lage en forhåndsomtale, men det kom kun en bitte liten notis som knapt noen så. Det gjorde ikke så mye. Møteserien var allerede godt bekjentgjort gjennom de andre ”kanalene”.

6.1.1 Gode og ikke altfor dyre innledere

Et annet viktig element i folkeopplysningskonseptet i ”elva” er gode innledere. For at folk skal benytte seg av tilbudet samt tipse andre om temakveldene, måtte kveldene innfri – hver gang. Her spiller innlederne en nøkkelrolle. I utgangspunktet ønsket en å få tak i kjente innledere som har et nasjonalt navn, og som kan trekke folk. Noen av de mest kjente fagfolkene, men slett ikke alle, er så dyre at de har ligget over det som har vært økonomisk forsvarlig. Å betale 20.000 kroner for et foredrag synes ildsjelene på Grinde er for mye, men de har erfart at en kan få svært gode innledere for 5-6000 kroner (pluss reise). Det ble valgt foredragsholdere med gode referanser. Foredragsholdere som behersket fagstoffet, som var underholdende, provoserende og gode til å oversette/ popularisere fagstoff, ble foretrukket. Hensikten var å motivere til dialog/ diskusjon.

6.1.2 En lang kveld – med rom for spørsmål, diskusjon og nettverksbygging

Tidsrammen for temakvelden var fra kl. 19 til 22. Dette for at det skulle være god tid til spørsmål til innleder og til diskusjon. Underveis ble det lagt inn en halvtimes pause som også gir anledning til *uformelle diskusjoner og nettverksbygging*. En skoleklasse har ansvaret for å servere kaffe og kaker – hvor inntekten går til klassetur. Det er også anledning til å legge inn ”summeseanser” ved bordene i salen. En av temakveldene ble også avsluttet ved underholdning av et band bestående av lokale ungdommer.

Både foreldre og ansatte kom. På de tre foreldrekveldene i perioden 3.mars til 22. april 2004, kom det 300 personer til sammen. Det kom 130 på den første, 100 på den andre og ca. 80 på den tredje. Initiativtakerne var ikke fornøyd med dette – noe som betyr at de har lagt ”lista” høyt for hva de mener er et godt oppmøte. Her må det tilføyes at den andre kvelden kolliderte med en viktig fotballkamp på TV og den siste var torsdagen før påske.

6.1.3 Egen-evaluering

Leder av barnehagen og ansvarlige fra foreldrene har etter hvert møte gått systematisk gjennom hva som fungerte bra og hva som ikke fungerte. Dette gjelder alt fra forhånds-informasjon, foredragets form og innhold, bruk av tekniske hjelpemidler, formen på diskusjonene etterpå, mat og servering, samt kunstnerisk innslag. Det har skjedd en systematisk erfaringslæring med tanke på å videreutvikle konseptet. En viktig erfaring er at før en bestemmer dag, bør noen sjekke ut om det går en fotballandskamp, eller annen viktig sportsbegivenhet.

En annen erfaring var at tre temakvelder på seks uker er for mange. Deltakerne har ikke fått fordøyd et tema, før neste kommer. Dette er særlig viktig hvis en skal bruke temadagen til å belyse temaer som barnehagen og evt. foreldrene skal arbeide videre med. Svært mange foreldre er presset på tid blant annet med deltakelse i frivillige organisasjoner som driver sin virksomhet i samme tidsrom. I fremtiden vil kanskje det beste være 1-2 temakvelder hvert semester. De bør hvertfall arrangeres minst en gang hvert halvår slik at de kan innarbeide seg hos både ansatte og foreldre som ”noe godt” som kommer regelmessig. Hvis temakveldene kommer for sjelden, risikerer en å måtte begynne på nytt hver gang når folk skal mobiliseres til å delta.

6.1.4 Et konsept som ikke er avhengig av eksterne midler

Ildsjelene i Grinde barnehage har i 2004 fått midler fra Utviklingsprogrammet til å gjennomføre temakveldene, noe de satte pris på. I fremtiden er eksterne midler ingen forutsetning for å gjennomføre slike arrangement. Gjennom et samarbeid mellom flere barnehager og skoler, kan en legge kurs- opplæringsmidler i samme pott. Da vil det normalt ikke være vanskelig finansiere et par temakvelder i året for et bredt publikum av foreldre og ansatte. I tillegg vil det også være mulig å hente inn en foredragsholder nå og da på smalere temaer. En rekke problemstillinger og temaer som gjelder barn, forholdet barn-voksne, forhold fagfolk-foreldre etc. etc. er felles for både barnehager og skoler.

Temakveldene var i 2004 gratis for foreldrene. Ildsjelene på Grinde mener at det neppe vil begrense oppmøtet av foreldre hvis de måtte betale 20-50 kroner i inngangspenger. Da vil det også være mulig en og annen gang å kalle inn en av de virkelig store ”kanonene”.

6.2 Refleksjoner og kommentarer

Det kunnskapsformidlingskonseptet som er utviklet i Solbergelva er ikke spesielt komplisert. Konseptet bygger på at i dag finnes en rekke temaer som er felles på tvers av barnehage og skole, og som engasjerer på tvers av skillett fagfolk og foreldre. Mange temaer er av en slik art at de lokale fagfolkene ikke er mer fagfolk enn foreldrene. Dette gjelder enten man fokuserer på utfordrende lek, papparolle etc. etc. Foredragsholdere med spisskompetanse må ”oversette” teorier og faguttrykk. Diskusjonen vil derfor kunne bli mye mer likeverdig, og det bidrar trolig til å minske en eventuell avstand mellom fagfolk og foreldre.

Gjennomføringen av temakveldene er også enkelt: Temaene formuleres slik at de interesserer/ motiverer foreldrene. Informasjon skjer gjennom ulike kanaler, og særlig munn til munn metoden. Det arrangeres regelmessige møter, men ikke for ofte. En har gode og kvalitetssikrede foredragsholdere. Det er god tid til diskusjon i plenum, og småprat i en god pause. Ressurskobling mellom flere lokale institusjoner gir økonomisk evne til å gjennomføre dette i "normalsituasjonen" uten eksterne midler. I tillegg skjer det etter hver temakveld en systematisk gjennomgang erfaringer – slik at feil og mangler kan rettes opp til neste gang. Grunnlaget for suksess er at dette konseptet fungerer så godt at folk kommer gang på gang.

Det informasjonsformidlingskonseptet man har valgt i Solbergelva har viktige "stordriftsfordeler". Gjennom å samarbeide flere institusjoner har man et bredere finansieringsgrunnlag, og det finnes flere potensielle deltakere i målgruppen ansatte og foreldre noe som vil kunne gi et godt frammøte. Her finnes det trolig også en kritisk øvre grense. Bli det for mange institusjoner som er med og for mange personer i de aktuelle målgruppene som *kan* delta, bryter man også med "community-konteksten". Det blir mer upersonlig å delta. Jo flere institusjoner, desto mindre eierforhold vil de få til opplegget, og derved blir det også færre personer som engasjert vil informere om det i "alle kanaler" på forhånd. Ved å avgrense tilbudet til et definert lokalsamfunn skapes en opplevelse av at "dette er noe vi må være med på for ikke å bli stående på utsiden av hva folk snakker om". Gjennom å gjøre den kunnskap som genereres på en temakveld til "allmannseie", kan institusjonene spinne videre på dette i deres videre utviklingsarbeid. Informasjonen og kunnskapen blir en viktig del av en utviklingsprosess, og ikke bare som et halvårlig stunt med tilfeldige deltakere. Hvis målet er å få flest mulig foreldre som deltakere, er det viktig ikke å gjøre dette for stort og for fjernt. Hvis en skulle forsøke å utvide dette til et opplegg for fagfolk og foreldre i en hel kommune på Nedre Eikers størrelse, ville det neppe komme flere deltakere enn i dag, men sannsynligvis færre.

7 Skedsmo: Kommunens bruk av forskning og samarbeid med forskningsmiljøer

7.1 Innledning

All utøvende faglig virksomhet i norske kommuner har en forbindelse til forskning. I første omgang skjer denne forbindelsen gjennom den fag- eller profesjonsutdanning som fagfolkene har vært igjennom. Forskning er et viktig grunnlag for innholdet i det enkelte fag. Det skjer dessuten en økende spredning av forskning gjennom fagtidsskrifter, stortingsmeldinger, konferanser og foredrag. Utover dette er også kommunene gjenstand for forskning. Ofte blir slik forskning finansiert av forskningsråd eller departementer, men i noen grad finansierer også kommunene selv forskning. Spørsmålet er ikke om kommunene forholder seg til forskning, men i hvor stor grad de gjør det, hvordan de gjør det, og hvilken nytte de evt. har av dette.

Skedsmo kommune er en stor norsk kommune med over 40.000 innbyggere, og kun 10-15 min. tog-/eller biltur fra Oslo. Ulike enheter og fagfolk i kommunen er involvert i en rekke forsknings- og utviklingsprosjekter, og kommunen bruker aktivt forskere og forskning i sitt løpende utviklingsarbeid. Kommunen har derfor gjort en rekke erfaringer på områder som de gjerne ”løfter” fram i en presentasjon som dette.

Det er helt umulig å trekke fram og drøfte hele bredden i disse erfaringene. Derfor skal vi i hovedsak konsentrere oss om to forhold:

- Kommunens bruk av forskningsbaserte programmer (med særlig vekt på noen av de problemstillinger en slik bruk reiser).
- Hvordan kommunen har brukt og bruker forskningsbaserte undersøkelser i det løpende utviklingsarbeidet.

7.2 Hvordan kan en kommune forholde seg til forskningsbaserte programmer på en fornuftig måte?

Fagfolk og ledere ute i kommunene – særlig på oppvekstfeltet – må forholde seg til en rekke strukturerte programmer som de *kan* bruke for å løse eller redusere problemer. Vi kan for enkelthets skyld kalle dem forebyggingsprogrammer. Programmene er ofte manualbaserte med klare oppskrifter på hvordan fagfolkene skal gå fram. De er ofte, men ikke alltid, forskningsmessig evaluert gjennom såkalt evidensbasert evaluering. Dette betyr at det er gjennomført en evaluering, helst på flere steder, av de som har ”fått

programmet” og av en kontrollgruppe som ikke har vært utsatt for programmet. De programmer som anbefales fra statlig hold er slike som har vist seg å virke gjennom denne type evaluering. Noen programmer som MST (multi-systemisk terapi), PMT (parent management training), og mobbeprogrammer som ZERO og OLWEUS-programmet mot mobbing og antisosial atferd i grunnskolen innføres med betydelig grad av statlig støtte og legitimitet, men uten at kommunene pålegges å bruke disse programmene. For et utall andre programmer må kommunene selv gjøre sine vurderinger. I løpet av få år har forekomsten av forebyggingsprogrammer nesten eksplodert, og fagfolk og ledere i kommunene må orientere seg på noe som ligner et forebyggingsmarked.

Skedsmo kommune etablerte i 2001 *avdeling for barn og familie* som omfatter barnevern, helsetjeneste for barn og unge, forebyggende tjeneste, avlastningstiltak og den såkalte barne- og ungdomsbasen for spesielt utsatte barn. For å skape en felles plattform for arbeidet i denne nye enheten har det i løpet av de siste par årene vært holdt flere forelesninger av forskere, der forelesningene har vært utgangspunkt for en faglig diskusjon og påfølgende valg av tilnærminger, fokus og metoder.

Et sentralt bidrag i denne forskningsformidlingen var et fire timers foredrag fra en erfaren forsker på oppvekstfeltet⁷ der han gikk gjennom forskning om årsaker til sosiale vansker hos barn og unge, og hvilke tiltak som faktisk virker. Foredraget ble etterfulgt av gruppearbeid samme dag. Resultatene fra gruppearbeidene ble i neste omgang råstoff for en arbeidsgruppe som skulle utvikle en plattform for hvordan en kan gi adekvat bistand til utsatte barn 0-6 år på tvers mellom de ulike tjenestene i den nye avdelingen. Dette vil bli videreført og koblet med tilsvarende utviklingsarbeid i undervisningssektoren, der arbeidet innenfor sektorene og samarbeidet på tvers av sektorene vil bli vektlagt.

Dette foredraget ga en bekreftelse på flere erfaringer som fagfolkene i Skedsmo hadde gjort tidligere, som at enkelte tiltak ikke virket etter hensikten (som besøkshjem og støttekontakt). For å motvirke denne type erfaringer var et av rådene fra forskeren å satse på evidensbaserte programmer, og at en er programtro i bruken av dem. Dette er et råd som i sin tur har stimulert til interne drøftinger i avdelingen hvordan en skal forholde seg til denne type programmer.

Det er en utbredt oppfatning i avdelingen at programmene har en klart positiv funksjon fordi de gir alternativer til tilnærminger som tydeligvis har hatt liten effekt. Programmene er strukturerte, noe som motvirker usikkerhet og tafatthet hos de som skal gå løs på vanskelige problemer.

Noe av det som vanskeliggjør gjennomføring av et bestemt program etter oppskriften, er at fagfolkene er forskjellig mhp. utdanning, fagideologi og interesser. I tillegg til ulike grunnutdanninger har fagfolkene også tatt ulik spesialistutdanning de senere årene der de har måttet forholde seg til ny forskning⁸. De har blitt eksponert for både tilnærminger og programmer som til dels er forankret i ulike teorier og paradigmer.

En viktig problemstilling i avdelingen er derfor hvilke programmer en skal velge og hvor mange. Skal en kun holde seg til ett program, eller skal en velge flere? Skal en følge programmene etter manualen, eller skal en tilpasse dem til brukeren og til den kompetanse og fagideologi som de ansatte i avdelingen har?

⁷ Øyvind Kvello fra Høgskolen i Sør-Trøndelag

⁸ I den nye avdelingen er det åtte med spesialisering /videreutdanning i familieterapi, en i nettverksintervensjon, en i miljøterapi, to i barnevern og minoriteter, og fire skal i gang med et kurs i traumebehandling. (I tillegg har seks stykker kurs innen kjente programmer – fire i Marte Meo og to i ART.)

Dette er spørsmål som hele tiden vil stå på agendaen i en avdeling med flere profesjoner som arbeider med samme målgruppe. Så langt har en landet på en mer pragmatisk enn programtro tilnærming.

Vi er avslappet i forhold til metodenes renhet. Når vi spør brukerne hva de er opptatt av, svarer de at det viktigste er at de blir hørt og forstått og at relasjonen mellom ”hjelperen” og brukeren blir ivaretatt. De av oss som har videreutdanning i familieterapi er spesielt opptatt av relasjoner. Når det blir for mye snakk om teknikk, henter vi fram boka til Duncan og Miller som understreker at noe av det viktigste i endringsarbeid overfor familier og individer er relasjonen mellom helper og bruker. (leder i avdelingen)

Vi yter tjenester til folk – til familier og individer, da blir spørsmålet hvordan du møter folk. Hva er det som er viktigst for dem. Da kan du ikke møte dem på en uniform måte med en teknikk eller program. (en annen leder i avdelingen)

Selv om en del forskning anbefaler å følge programmene ”by the book”, finnes det andre hensyn som trekker i retning av en mer pragmatisk holdning. Lederne i den nye avdelingen i Skedsmo understreker at en ikke kan ”dytte metoder ned over hodet på folk”. Noe som vil gjøre dette vanskelig er at enkelte brukere etter hvert også har orientert seg i forskningen (bl.a. på internett) og at de ønsker en bestemt metode i forhold til sine egne eller barns problemer. Da kan ikke fagfolkene stå steilt på at de må ta et annet program. Dessuten står en også overfor fagfolk både i egen avdeling og i andre deler av hjelpeapparatet som gjerne vil bruke ”sitt program”.

Når vi foreslår å bruke et program X, sier ofte andre fagfolk – ”hvorfor ikke bruke program Y”. Dette skyldes trolig at de har en relasjon til den personen eller det fagmiljøet som har utviklet programmet eller som fremmer det i Norge. (leder).

Det store mangfoldet av program som retter seg mot de samme eller likartede problemstillinger, og hvor både fagfolk og brukere har sine favoritter, gjør det vanskelig å velge ett bestemt program og gjennomføre dette til punkt og prikke. Svaret har så langt blitt en pragmatisk tilnærming der en henter elementer fra kjente program og tilpasser det til både brukernes og fagfolkenes interesser og verdier. En viktig grunnholdning for arbeidet i den nye avdelingen er at man ikke må bli for teknisk, og derved glemme viktigheten av å få en god relasjon til brukerne.

7.3 Bruk av forskning som tilstandsdokumentasjon

En annen viktig bruk av forskning ute i kommunene er bruk av forskningsmetoder som ledd i en løpende evaluering av egen virksomhet. Skedsmo kommune har anvendt to undersøkelser som de har hatt god nytte av. Det ene er Olweus-undersøkelsen om mobbing i skolene. Det andre er en NIBR-basert undersøkelse – ”Ungdomsundersøkelsen” – som dekker flere aspekter ved oppvekstmiljøet i kommunen, herunder mer alvorlig atferdsproblemer (vold, rus m.m.) i og utenfor skolen. Disse to undersøkelsene har supplert hverandre.

Ungdomsundersøkelsen ble gjennomført i november 2000 og gjentatt november 2002. Som del av oppfølgingen av funn i denne undersøkelsen i 2000 utformet Skedsmo kommune en ”Plan for trygt skolemiljø”. Planen ble forankret faglig i en

tverrdepartemental rapport om problematferd og sosial kompetanse utarbeidet av en tverrfaglig forskergruppe⁹, og fikk følgende innretting:

Plan for trygt skolemiljø skal sikre at skolene:

- driver forebyggende arbeid mot mobbing og vold
- har rutiner som avdekker mobbing og vold
- har rutiner som ivaretar elevenes behov for tiltak i akutt- og krisesituasjoner
- utvikler samarbeid med foreldre og nærmiljø for å skape et godt lærings- og oppvekstmiljø.

Som verktøy under Plan for trygt skolemiljø valgte Skedsmo kommune som skoleeier Olweusprogrammet. Dette også med referanse til den ovennevnte tverrfaglige rapporten hvor dette programmet ble anbefalt fordi det var evidensbasert og hadde en dokumentert virkning på mobbeforekomst og sosialt miljø.

7.3.1 Mobbeprogram og mobbeundersøkelse

Mobbeprogrammet til professor Dan Olweus er vel kjent ute i ”kommune-Norge” og trenger ingen nærmere presentasjon. Programmet inneholder to hovedkomponenter. Det ene er en undersøkelse for å kartlegge mobbing i skolen, og det andre et tiltaksprogram for å redusere mobbingen.

Organisatoriske rammer:

To ansatte i kommunens Pedagogisk Psykologiske Avdeling har deltatt i Olweusgruppens instruktørutdanning fra 2001 og har hatt ansvar for implementering og oppfølging av programmet og undersøkelsen ved kommunens 15 skoler. Etter søknad ble fire skoler fasett inn i arbeidet med programmet fra høsten 2001, fire nye fra 2002, fire i 2003 og en i 2004. To skoler i kommunen er underlagt kommunens resultatkrav mht. reduksjon av mobbing, med spørreundersøkelsen i Olweusprogrammet som måleredskap, men uten krav om å følge tiltaksprogrammet som sådan. Skolene er tilført stimuleringsmidler – mellom 50.000 og 60.000 kr. pr skole i ”prosjektfasen” over 2 – 2 ½ år. Kommunens instruktører har løpende kontakt med Olweusgruppen ved HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen med veiledning, faglig oppdatering og kvalitetssikring av data fra spørreundersøkelsen som del av Olweusgruppens service overfor kommunen. Innlegging av data gjøres lokalt, men sendes Olweusgruppen for kvalitetssikring. Olweusgruppen bistår også med dataanalyse på kommunenivå¹⁰.

⁹ Denne rapporten heter: *Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse. Innstilling fra faggruppe oppnevnt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, juni 2000.* Faggruppa besto av flere fremtredende forskere på feltet.

¹⁰ Kommunen gjennomfører undersøkelsene og oppfølgingen av skolene i egen regi med en av sine ansatte som er godkjent ”Olweusinstruktør”, men med bistand fra Olweusgruppen til kvalitetssikring. Selve kodingen av skjemaer tar 2-3 minutter pr. elev, dvs. rundt en time pr. klasse og gjøres på den enkelte skole, med makulering av skjemaene etter kvalitetssjekk av dataene. Programmet har innebygde rutiner for tilbakeføring av data, først til den bredt sammensatte ”Samordnings-komiteen” og deretter spredning til foreldre/elever og personalet. Innarbeidede rutiner gjør at skolene får resultatene raskt etter gjennomført undersøkelse, noe som gjør det enda mer velegnet i det løpende problemløsningsarbeidet. Verktøyet er enkelt å bruke, og det er svært rimelig siden kommunen kan gjøre det meste selv.

Resultater:

I 2001 og 2002 ble spørreundersøkelsen i Olweusprogrammet brukt ved de fire, henholdsvis åtte skolene som var inne i arbeidet med programmet. Fra høsten 2003 har Skedsmo kommune – som skoleeier – pålagt alle skolene årlig å anvende undersøkelsen for å kartlegge forekomsten av mobbing.

I kommunens handlingsprogram for 2004 til 2007 er det nedfelt måltall om at skolene skal ha maks. 3% mobbeforekomst ved utløpet av handlingsplanperioden i 2007, og at det er etablert sammenfall mellom skolenes egenrapporterte tilfeller av mobbing og resultatet av spørreundersøkelsen i Olweusprogrammet. For 2004 er resultatkravet satt til 40% reduksjon i mobbing fra 1. til 2. undersøkelse, og ytterligere reduksjon til 50% fra 1. til 3. undersøkelse. I 2005 er kravet maks 6% forekomst målt med Olweusprogrammets spørreundersøkelse.

Resultatene av arbeidet er gode. Som eksempler kan nevnes: For fire barnetrinnsskoler med start 2001 er mobbingen redusert fra 18,1% i 2001 via 9,3% i 2002 til 6,9 % i 2003. Data fra 2004 bearbejdes i disse dager, og det ligger an til en markant ytterligere nedgang. Resultatene for de øvrige skolene er også gode.

7.4 Forskningsbasert kartlegging av vold i ungdomsmiljøet som utgangspunkt for utviklingsarbeid

En rekke norske kommuner har i løpet av de siste 10-15 årene gjennomført spørreskjemaundersøkelser til ungdommene i kommunen for å kartlegge fritidsvaner, rusmiddelbruk, kriminalitet, vold, rasisme m.m.. Det er flere forskningsinstitusjoner som tilbyr denne type undersøkelser.

Skedsmo kommune tok våren 2000 kontakt med NIBR fordi de var bekymret for vold i ungdomsmiljøet. Kommunen fryktet at ei rasistisk ungdomsgruppe var under utvikling i et av kommunens lokalsamfunn. Samtidig opplevde kommunen store utfordringer med ei gruppe ungdommer med minoritetsbakgrunn som hadde skapt mye frykt og uro flere steder i kommunen. Skedsmo kommune ønsket derfor en kartlegging av forekomsten av både vold og rusmiddelbruk hos alle ungdomsskoleelevene i kommunen, i tillegg til mer kvalitativ analyse av de mest utsatte miljøene.

Spørreskjemaundersøkelsen til alle ungdomsskoleelevene i 2000 viste at spesielt en skole, Tæruddalen skole, kom dårlig ut sammenlignet med de fire andre ungdomsskolene i kommunen. Det var en større prosentandel som var utsatt for vold og som brukte rusmidler, og en mindre prosentandel som ga uttrykk for å trives på skolen. Skolen framsto som den absolutt dårligste av de fem ungdomsskolene i kommunen.

For skolens ledelse, som var nytilsatt i 1998¹¹, var resultatet ikke overraskende. NIBR-undersøkelsen bekreftet noe de hadde sett. Dette ga en større legitimitet til bruk av kartleggingen, fordi den var gjennomført av kvalifiserte forskere, som kunne gi en objektiv vurdering av resultatene. Og med det sammenlignende tallmaterialet i hendene, ga det større legitimitet til å sette i gang et omfattende utviklingsarbeid for å endre situasjonen.

Tæruddalen skole satte derfor i gang sitt eget treårige skoleutviklingsprosjekt med vekt på

¹¹ Tæruddalen flyttet i 1998 inn i en helt ny skolebygning. De fleste lærerne fulgte med fra den gamle, men skoleledelsen var ny.

- kompetanseutvikling hos det pedagogiske personalet
- styrking av det sosialpedagogiske arbeidet
- differensiert undervisning
- samarbeid hjem-skole

Prosjektet ble kalt: *Nye måter å organisere lærings situasjonen på*, og utgjorde et forsøk på å endre en tradisjonell skole til en utviklingsorientert skole. Det ble innført midttime med aktiviteter og fleksible friminutter. Skolen gjorde mye for å bryte ned negative grupper blant elevene og få lærerne til å tørre å ta tak i vanskelige situasjoner. Tidligere hadde de vært usikre og redde.

Skolen valgte ikke å bruke Olweus-programmet siden den på eget initiativ hadde satt i gang et utviklingsarbeid som gikk enda videre enn Olweus-programmet, men som allikevel hadde i seg flere av de samme elementene. For skolen ville det ha blitt veldig galt å avbryte eget utviklingsarbeid for å kunne ta inn Olweus-programmet som også krever en god del energi fra både skoleledelse og lærere.

Kultursektoren i Skedsmo kommune har støttet opp om arbeidet på Skedsmokorset hvor

Tæruddalen skole ligger. Gjennom kultursektoren fikk Tæruddalen skole tilgang på profesjonelle danse-, teaterforestillinger, forfatterbesøk osv. I Skedsmo kommune finnes det fleksible tiltaksmidler som kan benyttes på tvers av sektorene til blant annet trivselsfremmende og nettverksbyggende tiltak. Her støttet sektorsjefene nærmiljøet og skolen med støtte til SKALK-prosjektet (SKedsmo ALingsås Kulturskoleprosjekt). Hovedvisjonen til SKALK-prosjektet er "Godt å være ung på Korset". Den første egenproduserte forestillingen, "Drømmedressingen" ble satt opp våren 2001? Fra den svenske vennskapskommunen Allingsås ble det innhentet kunnskap om hvordan en kunne engasjere ungdommer i store kabaret-oppsætninger. En stor fellesforestilling mellom Østlyckesskolan i Allingsås og Tæruddalen skole planlegges i 2005, som en del av et større fellesprosjekt mellom de to vennskapskommunene. Denne type kulturaktiviteter gir en viktig tilleggsarena for elever som ellers ikke lykkes så godt i skolen til å vise seg fram for et viktig publikum av medelever og foreldre.

I tillegg er det gjennomført en nærmiljøkonferanse på Skedsmokorset¹², der en fokuserte på styrker og svakheter i nærmiljøene og på tiltak for å bedre oppvekstmiljøet. Dette førte til et betydelig engasjement fra ulike interessegrupper og ungdom, blant annet fra idrettsmiljøet. På denne måten bidrar skolen, nærmiljøgruppa, kultursektoren, ungdom og andre interessegrupper i nærmiljøet til å forsterke utviklingsarbeidet som skolen satte i gang.

NIBR-undersøkelsen ble gjennomført på nytt etter to år, høsten 2002. Thomas Haaland, som sto ansvarlig for undersøkelsen, var da ikke informert om det utviklingsarbeid som hadde funnet sted på Tæruddalen skole og "Korset". Haaland konkluderte med at det har vært en viss bedring når det gjelder vold og rusbruk blant ungdomskoleelever i kommunen. Men nesten hele bedringen skyldes at Tæruddalen skole hadde en radikalt forskjellig profil i sine besvarelser i 2002 sammenlignet med 2000.

Endringene ved skolen, slik det kommer til uttrykk gjennom våre data, er meget omfattende. Fra i 2000 å være den av skolene som i flere av "problemområdene" kom dårligst ut, er skolen i 2002 den av skolene som

¹²Nærmiljøgruppa som er sammensatt av ansatte på tvers av sektorene (SAMBUS) hadde ansvaret for denne konferansen.

kommer blant skolene med minst problematferd blant elevene. Særlig bemerkelsesverdig er den sterke forbedring i elevenes trivsel og tilknytning til skolen.

Undertegnede har ingen kunnskap om Tæruddalen skole utover det elevene har gitt gjennom besvarelsene på spørreskjemaet ved de to tidspunkt. I dette spørreskjemaet finnes ingen "forklaring" av disse forbedringene ved Tæruddalen skole. (Haaland 2003:31)

Haaland viser at det ikke har skjedd noen endringer i sammensetningen i elevmassen – verken sosialt eller etnisk. Han konkluderer derfor med at det må ha skjedd noen organisatoriske/og eller pedagogiske endringer internt ved skolen. Og han hadde helt rett. Skolen – med støtte fra kultursektor – hadde gjennomført et betydelig utviklingsarbeid.

NIBRII-undersøkelsen i 2002 forsterket troen blant nøkkelpersoner på Tæruddalen skole, og i kommuneadministrasjonen for øvrig, at det de gjorde var riktig. Det bidro til et fortsatt stort engasjement i utviklingsarbeidet på skolen. I 2003 fikk skolen på nytt bekreftet at den var på rett vei – gjennom et meget godt resultat på Olweus-undersøkelsen.

Å anvende forskningsbaserte undersøkelser der en sammenligner skoler eller lokalsamfunn kan i noen tilfeller oppleves som brutalt, særlig for de som får negative resultater. Samtidig kan en slik undersøkelse stimulere en problembewissthet som både utløser engasjement, kreativitet og ressurser som kan rettes mot problemfeltet. Og – ikke minst – anvendelse av en slik undersøkelse kan i neste omgang gi informasjon om tiltakene virker i riktig retning. I dette tilfellet gjorde de det, noe som igjen forsterket entusiasmen.

I 2003 ble Tæruddalen skole, sammen med 19 andre skoler, utpekt til *demonstrasjons-skole* av Utdannings- og forskningsdepartementet, som utløste en million kroner i utviklingsmidler. Dette bekrefter og anerkjenner skolens utviklingsarbeid og snuoperasjon.

7.5 Refleksjoner og kommentarer

De ovenstående eksemplene viser ulike former for bruk av forskning i Skedsmo. Den nye *avdelingen for barn og familie* har brukt forskere for å få fram det siste av forskning på oppvekstfeltet. Et av rådene har vært å anvende strukturerte programmer og følge disse opp på en "programtro" måte. Dette har i sin tur foranlediget en diskusjon i avdelingen hvor en også får fram andre hensyn. For ledere i en avdeling som må forholde seg til et vidt spekter av kompetanser, interesser og verdier blant egne fagfolk, hos fagfolk i enheter man samarbeider med, og ikke minst til brukernes ønsker og behov, blir dette rene "programperspektivet" ikke alltid det mest rasjonelle. Ledere i en slik avdeling må forholde seg til en totalitet av ulike verdier, holdninger og interesser. Den strategien som en i dette tilfellet har endt opp med er en pragmatisk tilnærming hvor en enten tilpasser programmet til den lokale situasjon, eller hvor en trekker ut elementer fra kjente program og implementerer det lokalt. Ikke minst fremheves viktigheten av å etablere en god relasjon til brukerne, og ikke la denne relasjonen bli overskygget av en for teknisk tilnærming. Et viktig argument for å velge en slik pragmatisk tilnærming er for å unngå energikrevende konflikter internt i avdelingen, til andre samarbeidende instanser og til brukerne. Hvis ulike enheter møter hverandre med hvert sitt program som kanskje også er forankret i ulike fagideologier, og hvor de står steilt på å gjennomføre programmet "etter

boka”, kan det føre til at viktige aktører trekker seg tilbake fra samarbeidet. I et slikt perspektiv er det ikke sikkert at ”en programtro” gjennomføring alltid er det beste.

De forebyggingsprogrammene som *Avdelingen for barn og familie* kan velge, gjelder i stor grad individer og familier som også er brukere eller klienter i forhold til andre tjenester. Derfor spiller det en stor rolle hva brukerne vil, og hvilke tilnærminger som andre tjenester anvender mot de samme individer og familier.

Mobbeprogrammene innen skolen skiller seg fra de individorienterte eller familieorienterte programmene. Mobbeprogrammene retter seg i hovedsak mot skolen som organisasjon, og forutsetter et bredt anlagt utviklingsarbeid i hele skoleorganisasjonen. Det sier seg selv at verken lærere eller foresatte *enkeltvis* kan forventes å ha et avgjørende ord med i laget. Dessuten involverer ikke de skoleinterne programmene andre samarbeidende instanser i særlig grad. De er ikke berørte og har heller ingen grunn til å delta i skolens valg av tilnærming.

I Skedsmo er det opp til den enkelte skole å velge hvilket mobbeprogram de skal anvende. Men de er forpliktet til å anvende det samme kartleggingsinstrumentet – hentet fra et av mobbeprogrammene (Olweus). Å bruke ett og samme kartleggingsinstrument i alle skolene, også de som ikke anvender tiltaksprogrammet, har åpenbart fungert godt. Det muliggjør en sammenligning av resultater på tvers av skoler. En slik sammenligning (”benchmarking”) er ofte den beste metoden for å evaluere om situasjonen på egen skole er god eller dårlig. Dessuten vil bruk av samme kartleggingsverktøy over tid kunne vise endringer fra et tidspunkt til et annet. En slik enhetlig målestokk kan bidra til både problemforståelse, motivasjon og entusiasme.

Hvis skolene hadde blitt pålagt å anvende et bestemt mobbeprogram, ville en for eksempel ikke ha kunnet drive et utviklingsarbeid slik en har gjort på Tæruddalen skole. Hvis denne skolen hadde vært pålagt å anvende et bestemt program for eksempel i årene 2001-2003, ville det trolig ha fortrent det omfattende utviklingsarbeidet som skolen har drevet.

NIBR-undersøkelsen som ble gjennomført både i 2000 og 2002 har de samme egenskaper som Olweus-undersøkelsen. Den gir mulighet til sammenligning mellom skolekretser/lokalsamfunn og sammenligning over tid. Det er et rimelig forskningsbasert verktøy som gir viktig informasjon om situasjonen, og som også skaper entusiasme i utviklingsarbeidet. Og så er det opp til kommunale og sivile instanser å gjøre noe med de forholdene som avdekkes. Dette er en god måte å koble forskning og kommunalt utviklingsarbeid.

8 Time: Metodeutvikling for å avdekke forsinket språkutvikling

På lik linje med de andre kommunene anvender Time flere strukturerte metoder og programmer i sitt arbeid med utsatte barn og unge. Strategien til kommunen har vært å velge noen få programmer – og så forsøke å følge dem ”etter oppskriften”. Kommunen har tatt Olweus-programmet i bruk i alle skolene i kommunen. Fra både skoleledere og fagpersoner innenfor kommunens oppvekstavdeling uttrykkes det en betydelig tilfredshet med hvordan Olweus-programmet har fungert. Samtidig er kommunen i ferd med å ta i bruk Aggression Replacement Training (ART) i arbeidet med enkeltungdommer med større atferdsproblemer.

I tillegg til disse to programmene har Time kommune selv vært svært delaktig i utvikling av et redskap for å registrere språkutvikling hos barn slik at en kan sette inn tidlige hjelpetiltak. Kommunen bruker nå dette redskapet i alle barnehagene i kommunen. Kommunens arbeid med å utvikle og anvende TRAS, som redskapet heter, har blitt støttet med midler fra Utviklingsprogrammet¹³. I denne presentasjonen fra Time er det TRAS-metoden som blir vektlagt.

8.1 Tidlig registrering av språkutvikling (TRAS)

TRAS er en metode for å kartlegge barns språkutvikling gjennom observasjon i barnehagen. Verktøyet er utviklet gjennom et samarbeid mellom Bredtvedt kompetansesenter, Eikelund kompetansesenter, Institutt for spesialpedagogikk (Universitetet i Oslo), samt Senter for Atferdsforskning og Senter for leseforskning ved Høgskolen i Stavanger. En viktig erfaring i alle disse institusjonene var at overfor barn som er forsinket i sin språk- og leseutvikling, kom fagfolkene vanligvis for sent inn med sine hjelpetiltak.

Et stort problem med spesialpedagogisk ”reparering” er at hjelpen gjerne settes inn etter at barn og familie i lang tid har slitt alene med problemene. Tilkortkomning fører lett til mindreverd, som senere i livet kan gi mange negative uttrykk. En vesentlig grunn til å understreke betydningen av tidlig forebyggende arbeid er nettopp å igangsette tidligere hjelpetiltak, og med det motvirke at samspillet mellom barn og miljø kan få en følelsesmessig kvalitet som i neste omgang medvirker til feilutvikling. Forskning viser til at 10-15% av alle førskolebarn har en språkforsinkelse i ung alder (Beichtmann m.fl. 1986). Av disse er det ca. 5-7% som har spesifikke språkvansker (Bishop 1992). Forsinkelser i tidlig språkutvikling er også forenlig med øket risiko for vansker senere i utviklingen, fordi språkevne

¹³ Dette gjelder kurs for personale i barnehagene, lønnsmidler til en koordinator i oppstartfasen og til innkjøp av håndbøker.

er sterkt relatert til andre kognitive funksjoner, fremtidig lese- og skrivevansker, lærevansker, psykososiale vansker etc. (Tomblin m.fl., 2000, Snowling m.fl., 2000, Ottem m.fl., 2002)¹⁴

Gjennom TRAS registreres språkutvikling på tre alderstrinn – når barnet er 2-3 år, 3-4 år og 4-5 år. Registreringen baserer seg på observasjon i barnets naturlige lekeomgivelser og i sosialt samspill i barnehagen, og egner seg derfor ikke på en kortvarig kontroll på helsestasjonen. Det betyr at relativt mange barn ikke blir fanges opp av dette verktøyet. Helsestasjonene har derfor egne verktøy om SATS og Språk-4 som også avdekker forsinkelser i språkutviklingen.

Kjernen i TRAS er et 4-siders registrerings skjema i A-4 format. Det er det samme skjema som brukes ved alle tre registreringstidspunktene, men de spørsmål som stilles varierer med barnets alder. Skjemaet følger barnet. Det sentrale elementet i skjemaet har form som en klokkeskive med åtte sektorer som hver representerer et viktig element i språkutviklingen: Samspill, kommunikasjon, oppmerksomhet, språkforståing, språkligbevissthet, uttale, ordproduksjon og setningsproduksjon. Klokkeskiva med de åtte sektorene er så delt opp i tre sirkler – en for hver aldersgruppe. Innenfor den innerste sirkelen har en registrering ved 2-3 års alder, innenfor den midterste 3-4 år og avgrenset av den ytterste 4-5 år. For hver språk-element stilles det tre spørsmål til hver aldersgruppe.

Eks. Ordproduksjon:

Alder 2-3 år.

1. Bruker barnet ord fra dagliglivet (for eksempel ball, melk, stol)
2. Bruker barnet verb?
3. Bruker barnet pronomener som viser til barnet selv (jeg, meg, min, mitt)?

Alder 3-4 år:

1. Bruker barnet fargenavn
2. Bruker barnet spørreord som hva, hvem, hvorfor?
3. Har barnet begynt å bruke overbegrep? (eks. dyr, mat, leiker).

Alder 4-5 år.

1. Kan barnet bruke flertallsform av substantiv? (Bil-biler/ene, gutt, gutter/ene)
2. Bruker barnet fortidsform av verb?
3. Kan barnet bruke ord som sier noe om form, størrelse, antall?

Hvert spørsmål har sitt felt i det klokkelignende skjemaet. Hvis barnet mestrer det enkelte spørsmål fylles feltet med en blyant. Ved delvis mestring skraveres feltet, og ved ikke-mestring forblir feltet hvitt. Barn med normal språkutvikling vil ha fylt ut alle feltene. Hvite eller skraverete felt viser behov for å sette inn en eller annen innsats. Skjemaet er meget visuelt lagt opp slik at det er svært enkelt å se hvilke huller det enkelte barn har i sin språklige utvikling.

¹⁴ Kilde: Hon, Espenakk og Wagner 2003:
www2.skolenettet.no/imaker?id=15481&malgruppe=0&trinn=0&omr=51631

Til registreringsmetoden følger også en TRAS-håndbok hvor det gis tips om hvilke metoder som kan brukes for å rette opp ikke-mestring på et felt. Ved neste gangs registrering kan en se om barnet *nå* mestrer det som forventes på dette aldersnivået, eller om dette fortsatt finnes et hvitt felt som krever innsats. Skjemaet overleveres fra barnehage til skolen ved overgang til skolen. Dette gir derved også skolen en lett tilgjengelig og visuell framstilling av det enkelte barns språkforståelse.

Barns som har alvorlige eller mange huller i sin språkforståelse vil bli henvist til den pedagogisk/psykologiske tjenesten for grundigere utredning - blant annet gjennom en WISC-test.

8.2 En aktiv kommune i utvikling av metoden

Time kommunes engasjement i arbeidet med å utvikle og bruke verktøyet har sammenheng med at både fagfolk og ledere hadde erfart at forsinket språkutvikling kan få store konsekvenser for barnet i både oppvekst og voksenliv. Kommunen responderte derfor positivt da en 1. amanuensis fra Senter for Atferdsforskning ved Høgskolen i Stavanger tok kontakt for å prøve ut et verktøy på området.

Time kommune har deltatt svært aktivt i ”pilotingen” av verktøyet. Fagfolk i barnehagene har gitt en rekke innspill i utviklingen av det. Deretter har kommunen deltatt aktivt i reliabilitetsutprøvingen av det. Barnehagene har hatt årlige samlinger hvor deltakerne har drøftet både erfaringer i den konkrete bruken av verktøyet og hvordan arbeidet med det bør organiseres.

Time kommune har gjort et bevisst valg når det gjelder å anvende metoden, og de har hatt en meget god kvalitet på arbeidet. De har drevet en systematisk opplæring av ansatte, noe som er en forutsetning for at metoden skal kunne brukes etter intensjonen. Det er ikke alle kommuner som har vært så systematiske og grundige som Time (Fagperson som har stått sentralt i utviklingen av programmet).

Selv om det er kjente forskningsmiljøer som står bak metoden, har også Time kommune en ”aksje” i den.

Fra kommunens side opplyses det at erfaringer med å implementere Olweus-programmet er overført til arbeidet med TRAS. Arbeidet er forankret helt til topps i kommunen – i både den politiske og administrative ledelsen. Alle barnehagene er pålagt å bruke verktøyet. På kommunalt nivå er det opprettet en styringsgruppe for arbeidet med en fagkonsulent fra oppvekstetaten, en fra PPT og to barnehagestyrere. I hver barnehage er det oppnevnt en TRAS-ansvarlig førskolepedagog, og dette skal fortrinnsvis ikke være styrer i barnehagen. Styringsgruppe og de TRAS-ansvarlige i hver barnehage har regelmessige møter.

I alle kommunens 18 barnehager (kommunale og private) har hele personalet, både førskolepedagoger og assistenter, blitt skolert i metoden. Metoden krever noe opplæring, men er langt mindre ressurskrevende å gjennomføre enn mange andre programmer. Alle ansatte bør ha et seks timers introduksjonskurs. Hver barnehage kan bruke en halv time pr. månedlige personalmøte i 10 måneder for å gå gjennom programmets teori. I tillegg får pedagogene i barnehagene en veiledning på to timer i måneden i 10 måneder. Det skjer en stadig veksling mellom teori og praksis.

I begynnelsen var det noe motstand blant enkelte ansatte mot å lære seg et nytt verktøy, men dette er ikke lenger noe problem. De aller fleste forstår betydningen av å kunne avdekke huller i språkutviklingen så tidlig som mulig. De ansatte i barnehagene har også utviklet en forståelse av at språkutvikling er noe langt mer enn dagligtale og uttale av ord. Barnet må forstå hva som sies, vite hva det skal si selv, hvordan de skal si det og når det passer å si det. Hvordan ungene omgås seg i mellom og med voksne, avhenger av den språklige kompetansen til den enkelte.

Å anvende TRAS i barnehagen forutsetter for det første at personalet er skolert i metoden. Deretter forutsetter det en god del arbeid med å observere barna og fylle ut skjemaet for den enkelte, for i neste omgang å sette i verk tiltak for å utbedre huller i den enkeltes språkutvikling. Metoden er avhengig av at personalet har lyst og overskudd til å delta i arbeidet. Gjennomføringen av et slikt systematisk arbeid mot forsinket språkutvikling forutsetter at barnehagene fortsatt er et pedagogisk tilbud, og at de ikke reduseres til å bli enklere ”oppbevaringstilbud”.

8.3 Refleksjoner og kommentarer

Fagfolk, ledere og politikere i Time må, på samme vis som i andre kommuner, forholde seg til et stort tilbud av programmer og metoder som kan anvendes for å forebygge ulike lidelser, problemer eller vansker. Kommunens policy har så langt vært å velge få metoder eller programmer, for så å implementere disse på en skikkelig måte.

Time kommune omorganiserte i 2003 arbeidet med barn og unge, og opprettet en egen oppvekstenhet med ansvar for skoler, barnehager, PPT, barnevern, helsestasjoner og helse- og rehabilitering for de under 18 år. Det opplyses at det nå skjer et tettere samarbeid mellom fagfolk i den nye avdelingen enn det som tidligere var tilfelle. Dette har igjen ført til at kompetanser og metoder fra en faggruppe gjøres tilgjengelig for andre faggrupper. For eksempel har metoder som i Norge har vært utviklet innenfor ”vernepleiersystemet” blitt overført til skolene. Den private Rogaland Høgskole, hvis viktigste undervisningstilbud er vernepleierutdanningen, spiller en viktig rolle i å kurse fagfolk i Aggression Replacement Training. Dette er en slags kognitiv atferdsterapi hvor målet er å gi aggressive barn og unge mulighet til å lære seg nye sosiale handlingsalternativer som gjør aggressiv og voldelige atferd overflødig. To fagpersoner fra hver skole i Time kommune, samt fagpersoner fra både barnevern og PPT, har blitt kurset i metoden. I tillegg har enkelte fagpersoner i skolene blitt skolert på samme sted i TMV (terapeutisk mestring av vold) hvor de lærer teknikker i hvordan mestre akutte volds-situasjoner. Tettere tverrfaglig samarbeid lokalt kan føre til at fagfolk henter verktøy i verktøykassene til hverandre. Fordelen med dette er at fagfolkene lærer seg teknikker og systematiske tilnærminger fra andres fagfelt som gir trygghet i hvordan en kan håndtere unger med spesielle behov og hvordan en kan håndtere vanskelige situasjoner. Flere metoder og programmer er virksomhetsoverskridende. I tillegg har de enkelte virksomheter sine egne metoder og programmer, som at barnehagen har TRAS og skolen Olweus.

En utfordring er at antallet teknikker og systematiske metoder som derved blir tilgjengelig fra både eget fag og samarbeidende faggruppers fag, blir uendelig mye større. Spørsmålet er hvordan en kan håndtere dette mangfoldet på en god måte i kommunen slik at ikke det ene programmet slår det andre i hjel. Å ta i bruk mange programmer og metoder på kort tid kan kreve så mye at fagfolkene føler seg overbelastet. En konsekvens kan bli at fagfolkene må kutte ned på oppgaver som kanskje ikke er like systematiske, men som har mer karakter av diffus omsorg. Likeledes kan en tenke seg ulike

programmer som er forankret i ulike teorier og derved er direkte motstridende. Foreløpig har dette ikke vært noe stort problem i Time, kanskje nettopp fordi en hittil har konsentrert seg om å satse skikkelig på å iverksette få, men forhåpentligvis gode programmer og metoder. Spørsmålet er om en også i fremtiden vil kunne klare å begrense appetitten på nye programmer slik at en ikke får fordøyelsesproblemer lokalt. |

9 Verdal: Samarbeid mellom kommune, videregående skole og høgskole om aktiviteter for barn og unge

9.1 Innledning

Verdal kommune er en kommune med ca. 14.000 innbyggere i Nord-Trøndelag. Kommunen fikk en voldsom vekst på 1970-tallet gjennom etableringen av Aker Verdal som representerte en industrisatsing som svinger med konjunktorene i den oljebaserte industrien. Arbeidsledigheten i Verdal sammenfaller derfor ikke alltid med arbeidsledigheten andre steder i landet. Både den sterke tilflyttingen på 1970-tallet og konjunktursvingningene har gitt kommunen sosiale problemer som vanligvis er forbundet med storbyene i Norge. Kommunens utfordringer koblet med sviktende inntekter, førte kommunen i 2000-2001 inn i betydelige økonomiske problemer. Kommunen brukte penger som den ikke hadde. Kommunen betaler derfor i dag fortsatt på dette.

Som mange andre kommuner har Verdal vært gjennom en økonomisk hestekur de siste to-tre årene. Antall ansatte er redusert med 60-70 årsverk. Som et ledd i arbeidet med å "få mer ut av de kommunale kronene" har Verdal innledet et meget tett samarbeid med nabokommunen Levanger. Samarbeidet skjer under paraplyen "Innherad Samkommune" hvor en rekke funksjoner, oppgaver og tjenester ligger¹⁵. Verdal kommune har som mange andre kommuner innført en flat struktur – en to-nivå-modell. Kommunen har slått sammen flere skolekretser i fire oppvekstområder. Lederen for hvert oppvekstområde har et utpekt ansvar for det helhetlige oppvekstmiljøet. Dette innebærer drift av institusjonene (skoler og barnehager), tilrettelegge samarbeid med lag og organisasjoner og utvikling og drift av ikke-organisert fritidsaktiviteter.

For å gi næring til den nye oppvekstorganisasjonen, har Verdal ved hjelp av Utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet, valgt flere strategier for best å oppnå autonomi for det enkelte oppvekstområde. Med en kriserammert økonomi var det viktig for kommunen å jakte på løsninger som kunne stå på egne ben, uavhengig av tilkjente prosjektmidler. Ett av tiltakene var å formalisere avtaler med høgskoler og den videregående skolen. Det oppsto en idé i kommunen om å bruke de oppvekstfaglige utfordringer som anledning for samarbeid med utdanningsenheter som kan tilføre kommunen tiltrenge ressurser ved å formålsstyre praksis til kommunen og hvor kommunen kan bruke utdanningsinstitusjonenes fagmiljø til veiledning, rådgivning og

¹⁵ Dette gjelder kommunenes økonomifunksjoner (skatt, lønn, personal), IKT, PPT, barnevern, helsestasjoner, kommunehelsetjeneste, psykiatri, medisinsk rehabilitering, plan og byggesak, samt landbruk.

FOU-arbeid. Dessuten ønsket kommunen å bidra til at utdanningsinstitusjonene får trening i å ta ansvarsroller innen kommunens erkjente oppvekstfaglige utfordringer.

Samarbeidet mellom Verdal kommune og hhv. Verdal videregående skole, Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) må forstås i lys av den økonomiske situasjonen i kommunen. Det har gitt muligheter for å drive fritidstiltak kommunen ellers ikke så seg råd til å drive. Men samarbeidet gir også både kommune og de respektive skolene andre fordeler.

9.2 Kulturverkstedet og ungdomskaféen på Vinne – en ”vinn-vinn situasjon”

Verdal kommunes arbeid innen rammen av Utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet, har prioritert mye av prosjektinnsatsen mot Vinne boområde. Dette er et boområde med ca. 1800 innbyggere som ligger ca. 3-4 km. fra kommunesenteret på Verdalsøra. Vinne er et boligsosialt delt samfunn med et konsentrert tett rekkehusområde som igjen er omgitt av eneboliger. Det meste ble utbygd på 1970-tallet, og har hatt sin andel av kommunens sosiale problemer og utfordringer. Den kommunale fritidsklubben i området ble lagt ned i 1999.

Utviklingsarbeidet på Vinne har bestått av flere komponenter. Det ene har vært en beboermobilisering med utgangspunkt i filosofen Eduard Sprangers teori om vekkelser som pedagogisk begrep. I en konsentrert del av boområdet ble alle husstander oppsøkt av et formålvalgt vekkerkorps. Beboerne ble orientert om de oppvekstfaglige utfordringer i eget bomiljø og ble invitert til ansvarstaking. Dette handler om å vekke samvittigheten – en oppvekkelse fra en tilstand hvor våkenheten mangler. Resultatet/effekten fra denne mobiliseringen er vanskelig å måle, men flere har gitt uttrykk for at de gjennom dette fikk en større bevissthet om det å tilhøre et fellesskap. En målbar effekt er at en gjennom vekkelser rekrutterte 31 nye frivillige voksne som ønsket å bidra.

En annen prosjektkomponent er samarbeid med HiNT om drift av et kulturverksted, og Verdal videregående skole om å drifte en nyopprettet ungdomskafé på samme sted.

Ideen om å trekke HiNT og Verdal videregående skole inn i fritidsaktiviteter i Vinne ble utviklet i samtaler mellom nøkkelpersoner i Verdal kommune og HiNT høsten 2002. Dels kom dette samarbeidet i gang som et resultat av at noen personer fra kommunen kjente noen i utdanningssystemet. Her dreier det seg om delvis overlappende sosiale og faglige nettverk hvor ideer lett luftes og hvor gode ideer kan utvikles videre. Høgskolen i Nord-Trøndelag har hoveddelen av sin virksomhet i Levanger, herunder både musikk- og kroppsøving-utdannelsen, som begge er tilknyttet lærerutdanningen, men som hver for seg tilbyr ulike utdanningsnivåer (bachelor, master). Det er knapt ei mil til Verdal – noe som innbyr til de tette faglige og sosiale nettverkene. Den korte avstanden gjør det dessuten enkelt å utplassere studenter i praksisperioder.

Verdal videregående skole har en helse- og sosialfaglig studieretning med en barne- og ungdomsarbeiderutdanning, hvor elevene er avhengig av yrkesrettet praksis. Skolen er fysisk plassert sentralt i kommunesenteret på Verdalsøra.

9.2.1 Kulturverkstedet

Kulturverkstedet på Vinne holder til i lokale med egen inngang i sokkelen av barneskolen. Det har mye til felles med kulturaktiviteter som drives i kommunalt drevne

fritidsklubber eller ungdomshus andre steder i landet. En viktig forskjell er at de voksne er høgskolestudenter og ikke kommunalt lønnete fritidsarbeidere. En annen forskjell er at innholdet er noe ledet, dvs. at de er gitt oppgaven å tilrettelegge for medvirkning innen noen gitte aktivitetsrammer. Praksisperiodene tilsvarer 15 studiepoeng – noe som omregnet tilsier ca. 1-2 månedsverk pr. student. Både i skoleåret 2002/2003 og 2003/2004 hadde 15 studenter sin praksis i kulturverkstedet. Dette tilsvarer mer enn et årsverk med arbeidsinnsats. Studentene har vært tilretteleggere og instruktører innen rock, PC-techno-musikk (komposisjon), afrikanske trommer og dans.

Det første skoleåret var erfaringene med praksisstudentene meget gode. Noen av studentene var svært engasjerte i det de drev med, og de klarte å inspirere ungdommene på Vinne til å delta i kulturaktivitetene. De klarte også å improvisere og tilpasse aktivitetene til ulike antall deltakere hver gang, til ungdommer med ulik motivasjon og talent for kulturaktivitetene. Både fra Verdal kommune, fra HiNTs lærere og fra representanter fra foreldre på Vinne uttrykkes det betydelig tilfredshet med hvordan tiltaket fungerte det første året. I snitt deltok 35 ungdommer hver kveld. Kulturverkstedet ble etter hvert et viktig tilholdssted også for flere utsatte brukere.

Det andre året fungerte kulturverkstedet *noe* dårligere. Studentkullet hadde ikke den samme gløden som året før. Praksisutplasseringen ble mer som et pliktlop hvor studentene rasjonelt fordelte øktene på kulturverkstedet seg i mellom slik at de slapp å være der mer enn nødvendig. De maktet ikke å engasjere ungdommene som deretter mer eller mindre forsvant. Når arbeidet gikk tungt, ble studentene tafatte. Det dreier seg her i stor grad om helt ferske høgskolestudenter i sitt første studieår. De manglet erfaring og modenhet og evnet ikke kommunisere med ungdommene, ta deres signaler og omsette dette i form av endrede eller helt nye aktiviteter. Å drive et slikt kulturverksted er krevende fordi dette er et åpent tiltak hvor de unge kan komme og gå som de vil. Det er mye nærmere en fritidsklubb i sitt opplegg enn en kulturskole hvor det øves på fastsatte tidspunkt i en strukturert setting. Å håndtere og engasjere et varierende antall ungdommer som er fri til å komme og gå som de vil, er ikke enkelt. Spesielt krevende er det når ungdommene finner aktivitetene så uinteressante at de slutter å delta.

En viktig lærdom fra skoleåret 2003/2004 er at hvis en skal drive et åpent kulturverksted med frie rammer, forutsettes det en utviklet evne til å få til medvirkning fra de unge. Å tilrettelegge og instruere i slike aktiviteter krever dessuten stor innlevelse fra studentenes side. Sannsynligvis er det urealistisk å forvente at helt ferske høgskolestudenter skal fungere godt i en slik rolle.

HiNT har for inneværende studieår skjerpet kravene og har lagt spesiell vekt på å gi studentene en sterkere innføring i metodegrunnlaget. Aksjonslæring og medvirkning er obligatoriske fag og studentene må i større utstrekning bekle en rolle som tilrettelegger for medvirkningsprosesser og metodeutvikler. Et resultat av de erfaringer som nå er gjort er at HiNT er i ferd med å få sluttfinansiert et forsøk med ei ny oppvekstfaglig utdanning. Studietilbudets (se 9.3) opptakskrav er gjennomført 90-120 studiepoeng innen minst ett av fagene kroppsøving/friluftsliv eller musikk (dvs. 1 ½-2 års studieerfaring) før de begynner.

9.2.2 Ungdomskaféen

Ungdomskaféen ble etablert etter kulturverkstedet. En begrunnelse for å starte en kafé var at en del av ungdommene som var innom kulturverkstedet ikke deltok i aktivitetene, men løp rundt i gangene på skolen i stedet. Kulturverkstedet fylte fritidsklubb-funksjonen "et sted å lære eller noe å gjøre", men en manglet den andre funksjonen "et sted å være".

Etter et spleiselag mellom kommune og lokalt næringsliv ble det kjøpt inn nødvendig utstyr til kaféen som holder til på skolekjøkkenet, fancy inventar, biljardbord og musikkapparat. Kaféen drives av elever fra barne- og ungdomsarbeiderlinja på Verdal videregående skole en kveld pr. uke. De tilbringer den fire uker lange praksisperioden sin i kaféen. Elevene har ansvar for planlegging av driften, innkjøp, matlaging, servering og etterarbeid. Vanligvis er det fire-fem stykker tilstede på hver kafékveld. Flere av elevene har synes at dette har vært så artig at de har deltatt mer enn forutsatt slik at det ofte har vært seks-sju 16-18 åringer i arbeid i kaféen.

For den videregående skolen har dette vært en spesielt god praksisplass. På mange andre praksisplasser er elevene kun "utenpå" de andre ansatte i arbeidet. De har vanskelig å finne sin rolle, og læringsverdien er ofte begrenset. På Ungdomskaféen på Vinne har de ansvar for hele driften, og erfaringen så langt er at "dette ansvaret har de tatt". Læringsverdien er stor. For Verdal Videregående skole er dette derfor en meget god praksisplass, og en ordning skolen har betydelige interesser i å videreføre.

De praksisutplasserte elevene er også med på å skape liv i kaféen, noe som gjør den enda mer attraktiv for ungdommer fra Vinne. I og med at de er litt eldre enn de andre brukerne i kaféen, kan de også fungere som forbilder for disse. Fra kommunene side har det vært en viss bekymring over at enkelte av de deltagende ungdommene er slike som i utgangspunktet ikke peker seg ut som gode forbilder, kanskje tvert om. Verdal videregående skole er åpen på at enkelte elever på "særskilte vilkår" også deltar i dette arbeidet. Så langt har dette ikke ført til problemer i driften. For det første er det alltid en annen voksen til stede. En foresatt fra Vinne bruker mye av sin fritid i lokalet som en voksen "bakvakt". Dessuten er skolens praksislærere stadig innom. Det rapporteres også at det er en god intern justis i elevgruppen, og at de kontrollerer hverandre og rapporterer tilbake til lærerne hvis det er noe som ikke fungerer.

Fra nøkkelpersoner i Verdal kommune som også følger arbeidet, uttrykkes det stor tilfredshet med hvordan denne praksisutplasseringen har fungert.

Mange av elevene fra barne- og ungdomsarbeiderlinja ved Verdal vg. skole ender etterhvert i kommunale stillinger som assistenter i barnehage, skole og skolefritidsordning.

9.3 Utvikling av en ny høgskoleutdanning: Kroppsøving og musikk som kulturaktivitet i et oppvekstmiljø.

En viktig erfaring fra Kulturverkstedet på Vinne var at første-års studenter var for ferske til å drive en såpass komplisert aktivitet. Det andre var at de i liten grad var dyktige i å få til medvirkning fra de unge. Samtidig har en på HiNT erkjent at mange av de som profesjonelt arbeider på kulturskole eller i andre typer fritidsaktiviteter, har lite kompetanse i arbeid med *utsatte* barn og unge. Denne lærdommen har ført til at HiNT nå forsøker å etablere et nytt studietilbud som foreløpig benevnes "Kroppsøving og musikk som kulturaktivitet i et oppvekstmiljø." Dette er et 30 studiepoengs studium som er ment å inngå i en bachelorutdanning for lærere innen kroppsøving og musikk, bl.a. med tanke på å kvalifisere for arbeid i kulturskoler og andre fritidsorganiserte aktiviteter. Studiet er ment å gi spesialkompetanse i det å betjene tilretteleggerroller innen et helhetlig oppvekstmiljø – slik det fortøner seg i et geografisk område. Kurset skal tas omtrent midt i den 3-årige studieperioden.

En viktig foranledning til dette kurset er erfaringene fra det nasjonale forsøksprogrammet "Kultur Gir Helse". Nabokommunen Levanger spilte en sentral rolle i dette programmet i forsøksperioden fra 1997-2000. Etter programmets avslutning ble Levanger kommune et nasjonalt knutepunkt for Kultur og Helse i samarbeid med HiNT, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag. Levanger kommunes strategi var kjennetegnet av nettopp en tett kobling mellom kulturaktiviteter og fysisk aktivitet, og hvor disse aktivitetene ble brukt instrumentelt overfor både voksne med psykiske lidelser og ungdom med en kombinasjon av psykiske lidelser og atferdsproblemer. Det ble brukt dans, drama, musikk og ulike former for friluftsliv¹⁶.

Utdanningen som nå planlegges i et samarbeid mellom HiNT og Verdal kommune med oppstart i 2005, kjennetegnes også av en virkemiddeltenkning. Musikk og fysisk aktivitet er tenkt som funksjonelle og effektive virkemidler overfor *utsatte* barn og unge, men hvor denne målgruppen fortrinnsvis skal inkluderes i aktiviteter med vanlig pro-sosiale barn og unge i skole eller på fritida. Studentene skal få teoretisk innføring i forholdet mellom kultur og helse i et folkehelseperspektiv, og i sosialpedagogikk med spesielt vekt på ungdomskultur. De skal lære seg å tilrettelegge for gode medvirkningsprosesser, og de skal tilegne seg et bredt repertoar av aktiviteter fra både musikk, idrett og friluftsliv. Hvis barn og unge gjennom medvirkningsprosesser gir uttrykk for andre ønsker enn for eks. rockeverksted og datamusikk, skal studentene ha kompetanse til å tilrettelegge for de aktiviteter som ungdommen ønsker. Studentene skal gjennom kurset tilegne seg praktisk erfaring innen alt fra band-aktivitet, dans, street-basket, skating og andre utfordrende friluftaktiviteter.

HiNT ønsker å anvende Verdal kommunes oppvekstfaglige utfordringer som grunnlag for studiet. Det enkelte oppvekstområde blir utfordret til å tegne ned sine oppvekstfaglige utfordringer. På dette forståelsesgrunnlaget inviteres utdanningsinstitusjonene til å delta. Utdanningsinstitusjonene må så finne sin plass i prosjekter i tråd med studentenes kompetanse og ressurser. Verdal kommune vil forplikte seg til å gi studentene et "kommunebegrep". Dette innebærer at administrasjonen og de oppvekstfaglige miljøer skal forplikte seg til å undervise/forelese om kommunens egenart, utfordringer og andre oppvekstfaglige problemstillinger sett i et lokalt perspektiv. På sikt er det å håpe at høgskolen utdanner studenter som kan komme kommunens fremtidige behov i møte når det gjelder virkemiddelkompetanse.

Utviklingen av dette utdanningstilbudet skjer med basis i en formalisert samarbeidsavtale mellom HiNT, HiST og Verdal kommune hvor sistnevnte tilbyr seg å være et "klasserom" for studiene. Praksisundervisningen vil finne sted i kommunens ulike oppvekstområder.

Verdal kommune har også en samarbeidsavtale med barnevernpedagogstudiet ved i Trondheim (Høgskolen i Sør-Trøndelag, HiST). Til nå har dette samarbeidet representert ulike spredte praksisopphold, men Verdal kommune er en satsningskommune også for HiST. Denne høsten vil to høyskolelektorer bruke av sin FOU-ressurs til et kartleggingsarbeid i et gitt boområde. Prosjektet er primært interessert i å fange barn-/ungeperspektivet til gruppa utsatte barn og unge. Relasjonen til HiST oppleves svært interessant og vil være et utfyllende samarbeidsområde sett i forhold til fagmiljøene

¹⁶ Norsk Kulturråd og Sosialdepartementets satsing "Kultur Gir Helse" ble evaluert av Bergljot Baklien og undertegnede. Vi presenterte arbeidet fra seks eksempelkommuner hvor undertegnede hadde ansvaret for presentasjonen av blant annet Levanger. Arbeidet er presentert i rapporten: Helse og Kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsing på kultur som helsefremmende virkemiddel, NIBR-rapport: 2000:11

musikk og kroppsøving. Det er her verdt å nevne at denne samarbeidskonstellasjonen også har ført til at HiNT og HiST utveksler kompetanse.

I tillegg til dette kurset under bachelorutdanningen, har HiNT også etablert et nytt masterstudium i ”Sport og sosial inklusjon”. Kulturverkstedet på Vinne er et aktuelt sted for masteroppgaver innen dette feltet.

9.4 Annet samarbeid mellom kommune og høgskolen

9.4.1 Studentpraksis i skole og barnehage

Både Ness og Vinne skoler har et utviklet samarbeid med HiNT om å ta imot lærerskolestudenter som er ute i praksis. For skolene har dette mange fordeler. En fordel er at praksisstudentene ”tar over skolen” seks dager – noe som gjør det mulig for skolens personale å kurse seg eller prioritere annet utviklingsarbeide. De to skolene har til sammen 3.5 praksislærer-”stillinger” som også tar imot veiledning fra høgskolen. Som kompensasjon for at skolene stiller praksisplasser til rådighet i stort antall, får Verdal kommune gratis kurs fra HiNT på skolenes planleggingsdager. Til sammen betyr dette at skolene får mye gratis kompetansetilførsel.

Verdal kommune og Vinne oppvekstkrets har også et samarbeid med Høgskolen i Sør-Trøndelag – barnevernslinja. En av barnehagene hadde sist år tre studenter på åtte ukers sammenhengende praksis. I praksisperioden bedriver de blant annet observasjon i barnehagen, og de kommer derfor inn som et barnevernsfaglig korrektiv. For barnehagen betyr dette sammen med en nær kontakt til høgskolens fag- og forskermiljø, at de får tydeliggjort og drøftet barnevernsfaglige problemstillinger som barnehagene står oppe i.

9.4.2 Faglig bistand til utvikling av uteområder og aktivitetsutprøving

Kroppsøvingstudninga på HiNT har tilbud fra grunnutdanning til masterutdanning innen faget. I tillegg har skolen også et vitenskaplig miljø på feltet. Både studenter og høgskolelærere er opptatt av de faglige utfordringer som en står overfor i både skole, barnehage og på fritida. De har så langt vært involvert i planlegging og opparbeidelse av leke- og aktivitetsarealer ved to skoler. De har utarbeidet en plan for tre naturlekeplasser. En av disse skal opparbeides av studenter. Kommunens eneste bidrag er kr. 3000 i materialer og at det gjøres en avtale med grunneier.

Studenter fra kroppsøvingstudninga har også arrangert to aktivitetsdager for elever på Vinne og Ness skoler. hvor elevene har fått muligheter til å prøve ut aktiviteter som kanopadling, orientering, sykling kombinert med lokalhistorie, og leik/klatring. Hvilke aktiviteter var drøftet med elevene på forhånd. Dette gir elevene muligheter til å prøve ut aktiviteter de har mindre kjennskap til fra før av. Det er dette som kalles for presosialisering til idrett og fysisk aktivitet. For at de i fremtiden skal velge en idrett eller friluftaktiviteter som hobby, er det en fordel at de har fått prøvd dem ut først. De må komme over de innledende tekniske terskler for å kunne vurdere om ”dette er en aktivitet for meg”. Orientering blir først moro når en forstår hvordan en anvender kart og kompass, og klatring først når en har fått innføring i hvordan en lettest forlytter kroppen oppover i veggen, og hvordan sikringssystemet fungerer. På dette feltet kan kanskje nettopp studenter utstyrt med et positivt engasjement og kreativitet, være bedre egnet til dette enn vanlige lærere.

9.5 Refleksjoner og kommentarer

Samarbeidet mellom Høgskolen i Nord-Trøndelag, Verdal videregående skole og Verdal kommune, er utviklet gjennom mange år. Det er basert på nærhet i geografi, tette faglige og sosiale nettverk og på gjensidig nytte. For skolene er det viktig å ha stabile praksis- og øvingsplasser for sine elever og studenter. For Verdal kommune representerer elever og studenter arbeidskraft som i noen tilfeller kan erstatte kommunalt lønnet personale (jf. kulturverkstedet og ungdomskaféen, planlegging og bygging av naturbarnehager). Studentene har tatt med seg sitt engasjement og kreativitet og har gitt barn og unge muligheter til å prøve ut nye aktiviteter på skolenes aktivitetsdager. De kan være bedre "pre-sosialiseringsagenter" enn vanlige lærere.

Men like viktig for Verdal kommune er at den tette tilknytningen til utdanningsinstitusjonene bringer faglig kompetanse tilbake til de kommunale praktikere. I noen grad skjer dette gjennom studentene som tar med ny kunnskap og nye innfallsvinkler. I noen grad skjer dette gjennom høgskolens personale som også inngår i kommunikasjon med personalet i skoler og barnehager, og i noen grad gjennom direkte kursing av kommunens fagfolk. Og i noen grad vil nytteverdien bestå i at kommunen får nyutdannede fagfolk som har fått både teoretisk og praktisk opplæring i problemstillinger som nettopp er spesielt viktig for kommunen. I fremtiden må en kunne forvente Verdal kommune vil få god tilgang på vel utdannede fagfolk som vet mye om hvordan de skal få til medvirkning fra barn og unge selv, og hvordan de instrumentelt skal bruke kultur- og fritidsaktiviteter overfor utsatte barn og unge på en måte som ikke isolerer eller stigmatiserer disse.

En utfordring for et så omfattende og tett samarbeid kan bli hvordan en skal unngå at lærere, barnehageansatte og annet personale blir overbelastet av studenter som "farer igjennom" systemet på noen ukers praksisutplassering. For barn i barnehagen og elever i skolen kan studenter og elever som strømmer forbi skape uforutsigbarhet og uro. Men det skaper også variasjon og spenning. Et kritisk punkt i samarbeidet vil nettopp være at en klarer å dimensjonere dette samarbeidet på en god måte. En ikke-intendert effekt kan være at en utplassering av så mange studenter, vil gi mindre kapasitet for skoler og barnehager til å ta i mot svake grupper på arbeidsmarkedet på atferd, praksisplass, medisinsk rehabilitering m.m.. Spørsmålet er om metningspunktet for disse gruppene vil komme tidligere i Verdal enn mange andre steder. Hvis så blir tilfelle er dette ikke uproblematisk for en kommune med tidvis stor arbeidsledighet, til dels mange rusmisbrukere som trenger rehabilitering, og med en voksenalderbefolkning med et lavt utdanningsnivå.

Noen vil sikkert reagere på at her har kommunen trukket seg tilbake fra noe som mange steder defineres som et kommunalt ansvar; drift av kommunale fritidsklubber. Gjennom bruken av skoleelever og studenter holder man i gang et kulturverksted og en ungdomskafé. Det er et paradoks at det nå utdannes studenter som skal kunne jobbe faglig innenfor fritidsvirksomhet overfor utsatte barn og unge, samtidig som kommunen knapt driver denne type fritidsvirksomhet med lønnet personale. Hvis kommunen i fremtiden heller ikke satser på kommunalt ansatte innen fritidsvirksomheten, vil Verdal mangle én viktig type arbeidsplass som studentene er utdannet til å jobbe innenfor. Noen vil nok få jobb innenfor barnehage og skole. Men fritidssektoren vil også være en viktig fremtidig arbeidsplass for studentene. Da vil det være trist hvis Verdal også i fremtiden vil ha svært få ansatte på denne sektoren. En må kanskje anta at dette er et innsatsområde som vil bli prioritert når kommunen har "fått betalt gammel moro" og i fremtiden forhåpentligvis får større økonomisk spillerom. Et positivt tegn er at kommunen nylig har opprettet to stillinger som utekontakt som kan arbeide mot utsatte grupper ungdom.

På Vinne er det allerede tilsatt en fagperson med utdannelse i Musikk ved HiNT.

I Verdal kommune er det henstilt til lederne av hvert sitt oppvekstområde at de skal prioritere/sette av midler til å betjene utfordringene innen fritid. I praksis vil dette kunne innebære at den enkelte oppvekstområde-leder må bære den upopulære byrden å foreslå å legge ned mindre skoler eller på annen måte regulere kvalitetene i oppvekstområdets tjenestetilbud. Verdal har organisert sitt arbeid med oppvekstmiljøet slik at fritidsaktiviteter konkurrerer direkte med lovpålagte oppgaver ute i den enkelte krets, og hvor lokale oppvekstledere har fått betydelig makt og myndighet. Et interessant spørsmål er om en slik organisering vil gjøre det enklere eller vanskeligere å prioritere kommunal innsats mot fritida.

Kontaktpersoner i kommunene

Askim:

Kultursjef Margaret L. Aadalen. E-mail: margaret.aadalen@askim.komune.no. Tlf. 69819154/99531968

Inspektør Løken ungdomsskole Børge Gjendahl. E-mail: borge.gjendahl@askim.kommune.no. Tlf. 69882575

Fauske:

Lensmann Petter Grønås: E-mail: petter.gronas@politiet.no. Tlf. 75648100.

Kultursjef: Stig Løvseth E-mail: stig.lovseth@fauske.kommune.no. Tlf. 75600600.

Kautokeino:

Kautokeino kommune: Anne Karine Utsi. E-mail: anne.karine.utsi@kautokeino.kommune.no. Tlf 78 487190

Fiellu: Jan Ivar Buljo, Ajagohpi 4, 9520 Kautokeino

Kautokeino paintballklubb: Frank Ole Vars, Gironstealli, 9520 Kautokeino

Lillesand:

Lillesand kommune: tone.kylland@lillesand.kommune.no Tlf. 372617600

dagfrid.aasen@lillesand.kommune.no Tlf. 99262048

Lillesand Idrettslag: Torbjørn Krogstad. Tlf. 37272297. Vestre Moland, 4790 Lillesand.

Nedre Eiker:

Nedre Eiker kommune: Sissel Halvorsen. E-mail: sissel.halvorsen@nedre-eiker.kommune.no. Tlf. 32232500

Grinde barnehage: Leif Disen. E-mail: leif.disen@nedre-eiker.kommune.no.

Tlf. 32272350

Skedsmo

Skedsmo kommune: Guri Sæther. E-mail: guris@skedsmo.kommune.no. Tlf: 66938000

Kåre Meland. E-mail: kaarem@skedsmo.kommune.no. Tlf: 66938000

Time:

Time kommune: Rannveig Eriksen. E-mail: rannveig.eriksen@time.kommune.no. Tlf: 51776000

Verdal:

Verdal kommune: Endre Kanestrøm. E-mail: endre.kanestrom@verdal.kommune.no. Tlf: 74048242 el 99249044

Høgskolen i Nord-Trøndelag: E-mail: Geir Berg-Lennertzen: geir.berg-lennertzen@HiNT.no. Tlf: 74022782

Verdal videregående skole: Jorid Synnøve Lunden. E-mail: jorid.lunden@ntfk.no. Tlf: 74 04 44 00